

עדינה כהנסקי: המסע אל הציבוריות

ג'קלין לאזנוב

מבוא

בגיליון 'הפועל הצעיר' מ-1 באוקטובר 1913 הופיעה ברכה לשנה החדשה: 'מהרי יהודה לארץ רחוקה בארגנטינה, בעיר רוזריו דה סנטה-פה, הננו שולחים ברכה לשנה טובה ומבורכת לבננו ואחינו מיכאל כהנסקי ורעייתו רבקה ובתם הנחמדה שרה. משפחת כהנסקי, ראל"צ [ראשון לציון] ער"ה [ערב ראש השנה] התרע"ד'.¹

את הברכה הזאת מסרה לדפוס עדינה כהנסקי, פעילת ציבור שקורות חייה שזורים הן בהתיישבות היהודית בארגנטינה הן ביישוב הארץ-ישראלי, ודמותה טרם זכתה למחקר מקיף ומעמיק. המפגש הראשון שלי עימה היה באזכור בספרה של מרגלית שילה העוסק במאבק למען זכות הבחירה לנשים בישראל. שם נכתב כי כהנסקי, שעלתה מארגנטינה, הייתה אחת משתי נשים שנבחרו לראשונה לשמש במועצת יישוב בארץ ישראל.²

כהנסקי לא השאירה בידינו סיפור חיים מסודר, אך נשאר זיכרונות קצרים פרי עטה המתמקדים בעשייתה ומעט בחייה האישיים. כמו כן בידינו פרסומיה מעל דפי העיתונות העברית ואוסף ארכיוני ובו עשרות מסמכים שלא נעשה בהם שימוש מחקרי עד כה. לאחר מותה נשמרו אותם מסמכים

¹ 'ברכות לראש השנה התרע"ד', הפועל הצעיר, 1.10.1913, עמ' 2.

² מרגלית שילה, המאבק על הקול: נשות היישוב וזכות הבחירה 1917–1926, ירושלים תשע"ג, עמ' 29.

בידי אחותה טובה כהנסקי (1889–1968), ועם פטירתה הועברו לארכיון. המסמכים, שנותרו גנוזים כ-73 שנה, נחשפו לאחרונה במכירה פומבית.³

מכלל חומרי המחקר עולה כי עסקה בתחומים רבים, ואלו הבולטים שבהם: המאבק לשוויון זכויות לנשים, סיוע סוציאלי ומשפטי לנשים וילדים, הנחלת השפה העברית, קידום העבודה העברית, הגנה עצמית יהודית, התנגדות לתוכניות החלוקה ומאבק למען מדינת לאום יהודית. כהנסקי פעלה ללא לאות להשגת מה שיחולל לתפיסתה צדק היסטורי, שוויון זכויות לנשים ובית לאומי לעם היהודי הנרדף, ועשתה זאת בעיקר באמצעות הכתיבה העיתונאית והפובליציסטית.

מאמר זה מבקש לשחזר קווים לדמותה ולפועלה של עדינה כהנסקי ולהאיר את תרומתה לעיצוב הזהות הלאומית והפמיניסטית ביישוב הארץ-ישראלי במחצית הראשונה של המאה העשרים. שיטת המחקר נשענת על כלים מתחומי חקר הפולקלור, הגנאלוגיה והאתנוגרפיה ההיסטורית, המאפשרים שילוב והצלבה של מגוון מקורות כדי לנתחם על רקע ההקשר התרבותי וההיסטורי שבו חייתה ופעלה כהנסקי.

ילדות בליטא והתבגרות בארגנטינה

עדינה כהנסקי נולדה בשנת 1887 בעיירה וילקובישק (Vilkaviskis) שבליטא ליהושע יעקב כהנסקי (1857–1902) ושיינה טריינה אברהמסון (1859–1943), שניהלו מאפייה קטנה בעיירה. ב-1891, בהיותה בת ארבע, הפליג אביה לבדו למסע שבסופו הגיע אל ההתיישבות החקלאית שיזם הברון מוריס דה הירש בארגנטינה.⁴ ב-1 ביולי 1892, לאחר שהייה במלון מהגרים, קיבל האב חלקת אדמה במושבה סן אטוניו. כעבור שנתיים של קשיים והתבססות הזמין את בני משפחתו להצטרף אליו.

³ אני מודה לעורך הדין עצמון יניב, שאפשר לי לעיין באוסף כתביה של עדינה כהנסקי שברשותו (להלן אע"י).

⁴ דוד תדהר (עורך), 'היושע כהנסקי', האנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוגריו, ה, תל אביב 1952, עמ' 2108.

עדינה כהנסקי הגיעה לארגנטינה ב-1894.⁵ המידע על שנות ילדותה והתבגרותה בליטא ובארגנטינה דל, אולם מסקר שנערך בארגנטינה באותן שנים עולה שכשהייתה בת 12 למדה בבית הספר.⁶ פרט זה תואם את האמור ב'אנציקלופדיה לחלוצי היישוב ובוניו', שלמדה בבית ספר ממשלתי בבואנוס איירס והצטיינה בלימודיה.⁷ המידע משתלב עם דמותה האינטלקטואלית כפי שהיא עולה מתיאור חייה ופועלה בארץ ישראל.

המושבות החקלאיות בארגנטינה התפתחו במקביל להתיישבות היהודית בארץ ישראל, אך ההתיישבות בארגנטינה התמקדה בעיקר בהקניית ערכים של עבודת אדמה וחינוך לעצמאות כלכלית, ואילו ההתיישבות בארץ ישראל נשענה על פי רוב על מניעים דתיים ואידאולוגיה ציונית-לאומית.⁸ הבדל מהותי זה השפיע על החלטת משפחת כהנסקי לעלות ארצה. הידיעות על הנעשה בארץ ובקונגרס הציוני הגיעו אל המתיישבים בארגנטינה באמצעות העיתונות העברית, מכתבים ומפגשים אישיים. רוח התקופה חיזקה את הרגש הציוני, כפי שהעיד האב במכתבו האחרון מארגנטינה, שפורסם ב'המליץ'.⁹ על רקע זה בשנת 1902 החליט האב, שרגש ציוני פעם בו, לממש את משאת נפשו ולעלות עם חלק ממשפחתו לארץ ישראל.

עלייה והתיישבות בראשון לציון

היושע כהנסקי השאיר מאחור את שני בניו, מיכאל (1883–1957) ומרדכי (1891–1969), ועלה ארצה ב-1902 עם אשתו ושתי בנותיו. האב נפטר כשישה חודשים לאחר עלייתם ונקבר ביפו.¹⁰ בשנת 1903 התיישבו בראשון לציון האם ובנותיה, עדינה בת ה-16 וטובה בת ה-14, ופתחו בביתן מאפייה

⁵ רישום תושבים שערכה חברת יק"א בשנים 1892 ו-1899, אתר JewishGen:

https://www.jewishgen.org/databases/jgdetail_2.php

⁶ סקר תושבים ממשלתי שנערך בשנת 1895, ארכיון המושבות היהודיות באנטרה-ריוס, ארגנטינה.

⁷ דוד תדהר (עורך), 'עדינה כהנסקי', **האנציקלופדיה לחלוצי היישוב**, ה, תל אביב 1952, עמ' 2158. עדכנתי במאמר תאריכים שנזכרים במקור זה ואינם תואמים מסמכים הזמינים כיום.

⁸ להרחבה: חיים אבני, **ארגנטינה הארץ היעודה: מפעל ההתיישבות של הברון דה הירש בארגנטינה**, ירושלים תשל"ג.

⁹ יעקב י' כהנסקי, 'סאן-אנטאניא (ארגנטינא)', **המליץ**, 12.12.1898, עמ' 2.

¹⁰ תדהר (לעיל, הערה 4).

ששימשה גם מסעדה ואכסניה. הבית היה מקום מפגש לרבים, כפי שהעיד תדהר:

היה זה בראשיתה של העלייה השנייה, ורבים מאלה אשר נודעו אחר כך לשם, הסתופפו בבית כהנסקי, אשר הבית היה לביתם והמשפחה למשפחתם. במסעדה אכלו, ובבית מצאו קורת גג דוד בדר, יצחק בן-צבי, נחום טברסקי, יוסף חיים ברנר, יוסף ויתקין, ויותר מאוחר שמש הבית תחנת מעבר לאנשי 'השומר' – ומקלט ליוסף לישנסקי. הבית המה תמיד בחינת כוורת דבורים, איש לא יכול היה לאמר בדיוק מי הם שם המאכסנים ומי המאוכסנים. רק דבר אחד ידעו כולם: כי נקודת המרכז, הציר אשר כל הלבבות פונים אליו ומסתובבים סביבו, הרוח החיה בבית – הנה אותה בחורה צעירה [עדינה כהנסקי]. לרבים וטובים הייתה לאם ואחות. ואם להכתיר את הבית בכתר של הימים ההם – לא יהיה בכך מן ההגזמה אם יאמר כי היה לשם-דבר בחינת מלון 'חיים-ברוך' אז ביפו.¹¹

תדהר סיפק תיאור נדיר של שנותיה הראשונות של כהנסקי בראשון לציון והדגיש את תמיכתה בפעילים ובאנשי הרוח של התקופה. יחזקאל בראון הוסיף שלצד המאפיינה ניהלה עדינה כהנסקי חנות ספרים קטנה: 'לא הייתה זאת חנות במובן המקובל היום, עם חלון ראוה, דלפק וכו'. זה היה פשוט חדר קטן בצריף הקטן, שבו גרה הגברת כהנסקי, והוא היה מלא ספרים שעמדו על מדפים עד התקרה'.¹² זרובבל חביב השלים את התמונה ותיאר אותה כאישה צנומה וחולנית, אך גם אשת ציבור סקרנית, דעתנית, החלטית ונמרצת.¹³

אף שהנרטיב המשפחתי מעיד על יוזמה, כושר הסתגלות, התמדה ונחישות, כיוון שהיו משפחה המורכבת משלוש נשים, ייתכן מאוד שחוו קושי הנובע מהיעדר דמות גברית, בעלת מעמד משפטי בחברה פטריארכלית, שנשים היו

¹¹ תדהר (לעיל, הערה 7).

¹² אתר אלבום המשפחות, מוזאון ראשון לציון: <https://gen.rlz.co.il/persons/%D7%A2%D7%93%D7%99%D7%A0%D7%94-%D7%9B%D7%94%D7%A0%D7%A1%D7%A7%D7%99>

¹³ זרובבל חביב, 'עדינה כהנסקי ז"ל', הבוקר, 9.6.1950, עמ' 6.

בה נטולות זכויות. ההקלה הגיעה בוודאי כאשר בשנת 1905 עלה ארצה מרדכי כהנסקי, שהגשים את חלום האב והיה לאיכר ולכורם ביקב ראשון לציון. כעת יכלה המשפחה לרכוש שטח אדמה בבאר יעקב ולהימנות עם מייסדי המושבה, ועדינה כהנסקי יכלה להקדיש מזמנה לעבודה חקלאית בחלקת האדמה המשפחתית.¹⁴ כיוון שהייתה איכרה בעצמה, התוודעה לקשיים שעמדו בפני האיכרים והאיכרות ולחשיבות העבודה העברית. שנותיה המוקדמות בראשון לציון היו שנות לימוד, התאגדות ופעילות למען המשפחה והקהילה, והן הכשירו אותה להמשך מסעה אל הציבוריות. הן ציידו אותה בשפה העברית, בחזון חינוכי ציוני, בידע חקלאי ובידע סוציאלי ומשפטי הקשור אל 'בעיית האישה'.

במאבק להחייאת השפה העברית

את צעדיה הראשונים בלימוד השפה העברית עשתה כהנסקי בקבוצת לימוד שארגנה נחמה פוחצ'בסקי (1869–1934), ועל פי תדהר, גם יוסף ויתקין סייע בידה ללמוד את השפה, עודד אותה לפרסם בעיתונות ואף קרא את טיוטות כתביה.¹⁵

במכתב מ-1926 שפורסם בכתב העת 'כתבים' הביעה ביקורת כלפי הסופרים, המשוררים ועורכי העיתונים על שאינם מספקים די חומרי קריאה פופולריים לקהלים רחבים שאינם משכילים. לטענתה, פשוטי העם קוראים ביידיש לא בשל העדפה אלא משום שאין בידם טקסטים מעניינים בעברית. לפיכך היא קראה 'לקרב את העם אל הספר על ידי התקרבות הספר אל העם'.¹⁶ בהערה ליעקב קלצקין על המאמר 'גלות וארץ מקלט' מ-1929 הציגה כהנסקי את עמדתה בנוגע ליידיש: 'הז'רגון [יידיש] אינו צר לעברית בגלות מפני שהוא משמש תריס בפני התבוללות'. לשיטתה, היידיש משמרת את הזהות היהודית בגולה עד שכלל היהודים יעלו ארצה וילמדו עברית באותה מסירות נפש:

אם אפשר להבין את המושג ארץ על תנאי, ארץ פרוזדור, הנה שפה על תנאי, שפה של 'לפי שעה' [...] השפה ככל דבר בעולם או הולכת

¹⁴ ארי לבס, **הבאר בארץ החיים: סיפורה של באר-יעקב**, ראשון לציון 2019, עמ' 10.

¹⁵ עדינה כהנסקי, 'זר פרחים על קבר רענן: לדמותה של מנוחה נחמה פוחצ'בסקי ז"ל ליום השלושים', **דאר היום**, 19.6.1934, עמ' 3; תדהר (לעיל, הערה 7).

¹⁶ עדינה כהנסקי, 'ספרות פופולרית', **כתובים**, 6 (1926), עמ' 4.

ומתפתחת או מתנוונת. ולולי ההתאמצות היתרה של היידישיסטים, כי אז הייתה גסיסת הז'רגון קרובה זה כבר. ולהתעצמות, להתגברות, דרושה מסירות נפש. [...] לולי היצירות היפות שהז'רגון נתן לנו, כי אז היה לנו הרבה יותר קל להיגמל ממנו ולשכחו.¹⁷

עמדתה אינה מנותקת מהקשרה הביוגרפי; מילותיה הם תולדה של המפגש בין שורשיה בקהילת ליטא, דוברת היידיש, לחוויותיה במושבה ראשון לציון, שתולדותיה שזורים במאבק לתחיית השפה העברית. ראשוני המושבה האמינו שהחייאת השפה תסייע בעיצוב 'היהודי החדש'. חלק ממשפחות המושבה דיברו רק עברית, ותלמידי בית הספר נדרשו לדבר עברית בכל מקום.¹⁸ לכן הכירה כהנסקי בתפקיד החיוני להצלחת המיזם הלשוני שנועד לנשים, שהן אימהות ומחנכות.¹⁹

ברם הערך העמוק שייחסה ללימוד השפה העברית והחייאתה נבע ממאורע אישי מכונן שחוותה. היא שחזרה אירוע זה במכתב מ-1933 שכתבה לכבוד יובלו השישים של המשורר חיים נחמן ביאליק. במכתב זה, שאיזרש אליו להלן, שחזרה כהנסקי באופן חי את הרגע הטראנספורמטיבי שבו הבינה, בזכות יצירתו, את חשיבות לימוד העברית.²⁰ היא תיארה מפגש עם משפחת עולים ששכרה חדר בחצרה, וסיפרה כי בני המשפחה היו תמיד שקטים ומנומסים ונקראו בפיה 'המלאכים'. ואולם יום אחד פרץ ביניהם ריב פתאומי על קונטרס קטן:

והנה מה שראו עיני: שני האחים המבוגרים מ'משפחת המלאכים' עמדו זה מול זה באגרופים קפוצים, ביד אחת משכו איש את שערות רעו, ובשנייה מחלקים מהלומות האחד לשני בכל אשר האגרוף יפגע. על יד הניצים עומדת האם פניה מולבנים מרוב בושה וכלימה. ביד אחת היא משתדלת לשווא להפריד בין הצדדים וידה השנייה מושטת

¹⁷ עדינה כהנסקי, 'הערה לסופר והחוקר דר' י. קלצקין' [לא מתוארך], אע"י.

¹⁸ אייבי סישל ומירי בר-זיו לוי, 'תרומתן של נשות העלייה הראשונה לבניית קהילת דוברי עברית בראשון לציון', **קתדרה**, 169 (תשע"ט), עמ' 75-108.

¹⁹ 'חיי המושבות: ראשון לציון', **הארץ**, 20.2.1919, עמ' 4.

²⁰ עדינה כהנסקי, 'מכתב לרגל יובל ה-60', י' בטבת תרצ"ג, ארכיון בית ביאליק, IL-BIAL-

קצת ממנה והלאה ומחזיקה בה דבר מה שלא נראה לי היטב לעין. [...] והיא פתחה לפני את ידה שהייתה מושטת מרחוק, וכעת הבחנתי בה בקונטרס קטן ודק – בעד שטות זו רבים שני אחים, בחורים גדולים!! אוי לאותה בושה, ואוי לאותה חרפה!!²¹

כהנסקי סיפרה בגאווה כיצד הצליחה להרגיע את הרוחות:

בראותי את האם המסכנה וצערה הרב בגלל קלקלת בניה. והנה נצנץ פתאום רעיון-עזרה במוחי. נגשתי מהר אל האם והצעתי לפני שתמסור לי את הקונטרס ואז לא יהיה לאחים על מה לריב כי לא יהיה כרגע לא לזה ולא לזה ואחר נראה מה לעשות. הצעתי מצאה מאוד חן בעיני האם. והיא מיהרה למסור לי את הקונטרס.

בהמשך היא תיארה את יום עבודתה מול תנור האפייה, כשהקונטרס הקטן טמון בכיסה. תיאורה פותח צוהר לעבודת הכפיים שעסקה בה טרם פנתה אל הפעילות הציבורית:

ועכשיו נעזוב נא את ה'בני מלאכים' ונשוב אל 'הבת מלאכה' כלומר אל עצמי. בימים ההם הייתה מלאכתי לא קלה ולא נקיה ביותר. עבודתי הייתה הסקת התנור במאפיה הקטנה של אמי. והסקת תנורים בימים ההם במושבנות היין וביחוד במושבנת היקב הגדול נעשתה לא בחשמל ולא בנפט ואפילו לא בעצים ממש. כי אם בזמורות גפנים. עליך היה לשבור את הזמורות הארוכות, לסדרן חבילות, לטמון לתוך פי התנור ולא באמצע כי אם בצדדיו ולהוציא מיד את הרמץ מצד האחד או השני. באשר האפר החם 'מקרר' את התנור. כלומר אינו נותן ללהב ללכלך את הצד שכנגד. העבודה הייתה איפו צריכה להיעשות כמעט בלי הפסקה. להכניס ולהוציא חליפין, שאם לא, יתקרר התנור!

אך באותו בוקר, המשיכה וסיפרה, השתבשה מלאכתה בשל הקונטרס הקטן, שהסיח את דעתה וטען את יומה ברגש:

²¹ שם.

הוצאתי מכיסי את הקונטרס הקטן והצצתי בו. הצצתי ונפגעתי! כל כמה שעיני הרבו לתור בשורות המודפסות האלו, כן הלכו והתטשטשו יתר הדברים שמסביבי. לא, לא ראיתי ולא שמעתי יותר שום דבר אשר מחוץ לקונטרס! אכן לא שמעתי. זה לא מדויק, כן הגיעה לאזני איזו המיה של קטעי קולות: 'היכן היא?' 'אין עשן ואין אש!' 'הבצק עבר את התבניות' ואולם הקולות הללו היו כאילו לא לי התכוונו, לא אלי נועדו. אלא זהו מין המיה של רוח המנשבת לה אבל שאין לה כל קשר וכל שייכות אלי. אני? הרי אינני כאן כלל! אני מתהלכת 'בעיר ההריגה' ורואה בעיני וממששת בידי את כל הזוועה של אכזריות העולם, של אסון עמי, של 'רחמי בעלי דת הרחמים'. ואני רועדת כולי מהתרגשות מכעס ועלבון. היכן אני? רק בגמר הקריאה וכשהרימותי את עיני מהקונטרס ראיתי שאני יושבת בין התנור וכך הצריף כשערמת זמורות מסתירה אותי בלי משים מעיני המחפשים אותי לשווא בקריאות של כעס מעורב בייאוש: 'היכן היא?!' עיני דומעות ובידי קונטרס דק של 'בעיר ההרגה' לביאליק שתורגם ז'רגון. אני מסיקה תנור? האמנם? לא. אני שבתי כעת מנסיעה ארוכה ויגע. האם במצב אשר כזה אפשר להטיל עבודה על מישהו? הלך לאבוד תנור חם? אבל איזה ערך יש לו לעומת האבדון שבעיר ההריגה? שבעולם היהודי כולו? לעמת כשלון הצדק לעולם כולו?²²

התיאור מעיד על גישה החינוכית, אך יותר מכול הוא מעיד על עוצמת רגשותיה: כעס ועלבון משום העוולות שנעשו לעם היהודי. בדמיונה היא התהלכה על פי מצוות המשורר: 'שמיד אויס אַ האַרץ פֿאַר זיך, דו מענטש – און קום! קום גיי אין שחיטה-שטאַט, זאַלסט זען מיט דינע אויגן' (צור לעצמך לב, בן אדם – ובוא! בוא, לך לעיר ההריגה, אתה צריך לראות במו עיניך), והמראות הקשים שעלו בוודאי בדמיונה עם קריאת הפואמה גרמו לה להיזכר בימים עברו, בליטא ובמשפחה שהשאירה מאחור בתחילת מסעה, ובאביה שקיים פעמיים את 'וון איצט גענוג, אַנטלויף, דו מענטש, אַנטלויף אויף אייביק!' (ועכשיו די, ברח, בן אדם, ברח לנצח!).²³ כהנסקי חזרה אל

²² ש.ם.

²³ ח"נ ביאליק, 'אין שחיטה שטאַט', ח"נ ביאליק (עורך), פֿון צער און צאַרן, אָדעסאָ 1906. התרגום לעברית כאן שלי. לתרגום הפואמה לעברית ראו: זיוה שמיר, 'קום ברח

ביתה והעתיקה את הטקסט כדי שכל אחד מילדי השכנים יוכל לקרוא בו וכדי לשמור עותק לעצמה. היא המשיכה וסיפרה:

מי שהזדמן לו באותם הימים [לביתי] הקראתי לפניו בהתלהבות את שהעתקתי עד... עד שנתקלתי במבין, יודע עברית, והוא פתח בלגלוג קל כנגדי: 'הזה הוא ביאליק? כך זה? שטיא! הרי זה הוא רק תרגום אם מוצלח מאד מאחת מיצירותיו. אבל בכדי להכיר את ביאליק צריך לדעת ולקרא עברית. רק מתוך השפה העברית תכירי את משוררנו הגדול. תכירי אותו במלוא קומתו!' מאז התחלתי ללמוד עברית!

האורח פקח את עיניה להבנה עמוקה שיש לקרוא את ביאליק, המשורר הלאומי, בעברית, כי רק בה טמונה משמעות נוספת למילים. המאורע היה לכהנסקי ציון דרך. היא הבינה את מגבלותיה, אישה שלא למדה עברית, וכן את מגבלות העם בגולה, שכמו האישה, נתפס בה 'אחר' תמידי. כתביה בהקשר של המאורעות שהיו ביישוב החל מסוף שנות העשרים, שנידרש אליהם להלן, ממחישים כי הסיקה מהפואמה שחוסר האונים היהודי ייפסק כאשר יצהירו רבים שהגלות הגיעה אל סופה, וכי עליה לפעול למימוש מטרה זו. נראה שאימצה גם את הפרשנות שהייתה מקובלת בחוגים מסוימים, ולפיה הפואמה קוראת להתארגנות להגנה עצמית יהודית.²⁴

מעורבותה המתמשכת במאבק להנחלת השפה העברית ניכרת ממכתב לעלון 'הגדוד' שהיא היללה בו את גדוד מגיני השפה וציינה כי הרעיון להקמת גדוד מסוג זה עלה במחשבתה כמה שנים קודם לכן, וכי בזכות פעילותם התגשם חלומה. לטענתה, על הפעילים למצוא דרכים חדשות להנחלת השפה, כאלו שטרם נוסו, כדי שעשייתם לא תיראה כ'משחק ילדים'. היא הציעה כמה מערכי פעולה וסיכמה: 'לכל דרוש מלבד אהבה והערצה, גם מרץ התמסרות ופעולה [...] קנאים דרושים לנו, 'בן-יהודהים' נחוצים לנו. אולי עכשיו יותר מבזמן התחלת עבודתו של מורנו הגדול [...] בכל מקום ומקום בארץ שחובבי

המדברה: על תכונת הפיפיות של לשון יידיש, לפי שירו של ביאליק "אין שחיטה שטאט", *חוליות*, 9 (2005), עמ' 71–84.

²⁴ להרחבה על משמעות הפואמה 'בעיר ההריגה' בקרב קהלים שונים ראו: זיוה שמיר, *המשורר, הגבירה והשפחה: ביאליק בין עברית ליידיש*, תל אביב 2014.

שפתנו נמצאים שם צריך שיהיה גדוד להגנת השפה.²⁵ מאבקה לא פסק גם בשנותיה האחרונות; בשנת 1944 פרסמה ב'המשקיף' הצעה לשינוי כללי הכתיב בעברית ולפיה כל תנועה (צליל הניקוד) תיוצג באמצעות אות, כדי להקל על עולים חדשים את לימוד השפה.²⁶

מ'אגודת דבורה' ל'התאגדות נשים עבריות'

כאמור, בראשון לציון פגשה כהנסקי את מורתה ושותפתה לדרך, נחמה פוחצ'בסקי, איכרה, סופרת, מורה לעברית, פעילה למען שוויון זכויות, חברת מועצה ושופטת בבית משפט השלום של ראשון לציון בשנים 1924–1928.²⁷ ממכתבי פוחצ'בסקי אל בני משפחתה ומההספד שהקדישה לה כהנסקי אפשר ללמוד על הקשר העמוק בין השתיים ועל התמיכה וההשראה ששאבה כהנסקי ממורתה במסעה אל הציבוריות.²⁸

החל מסוף המאה ה-19 החלה פוחצ'בסקי עם נשים נוספות לדאוג לתחומים שנחשבו 'נשיים' בחיי היום-יום של המושבה.²⁹ בשנת 1897 ייסדה פוחצ'בסקי את 'אגודת דבורה', על שם דבורה בן-יהודה, שנועדה בעיקר ללמד נשים עברית בהתאם לתפיסה שהשפה תעצים את האישה ותסייע לעיצוב הדור העברי החדש.³⁰ בשנת 1899 הורחבה פעילות האגודה לסיוע לנזקקי הקהילה כולה. על בסיס זה הקימו נשות המושבה בשנת 1903 את אגודת 'לינת הצדק', שבמסגרתה העניקו סיוע לחולים, לאלמנות, לזקנים ולעולים

²⁵ התארגנות למען השפה העברית שפעלה בשנים 1923–1936. עדינה כהנסקי, 'מכתב לעורך עלון הגדוד', [לא מתוארך], אע"י.

²⁶ עדינה כהנסקי, 'הצעה בענייני הניקוד', **המשקיף**, 1.6.1944, עמ' 3.

²⁷ שילה (לעיל, הערה 2) עמ' 30–32.

²⁸ מכתבים מנחמה פוחצ'בסקי אל בני משפחתה בפרויקט בן-יהודה: <https://benyehuda.org/read/53902>. מנחמה לאפרת וצבי, "ח באדר [6.3.1923]; מנחמה ומיכל לאפרת וצבי, ו' בחשוון תרפ"ד [16.10.1923]; מנחמה לאפרת וצבי, ו' בתמוז [20.6.1923]. כהנסקי (לעיל, הערה 15).

²⁹ יפה ברלוביץ, 'בית משפט של אישה אחת, סיפורה של נחמה פוחצ'בסקי כהיסטוריה מקומית של נשים: ראשון לציון, 1889–1934', אייל כתבן, מרגלית שילה ורות הלפרין-קדרי (עורכים), **חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאישה: נשים, זכויות ומשפט בתקופת המנדט**, רמת גן תשע"א, עמ' 348.

³⁰ נחמה פוחצ'בסקי, 'האישה בבניין ראשון-לציון', 1932, ארכיון ראשון לציון, א 5/20.

חדשים.³¹ ב-1911 החלה לפעול 'אגודת נשים עבריות של ראשון לציון', ששימשה מועדון לענייני תרבות וספרות, ועם הזמן, כפי שמצוין במסמך המיוחס לכהנסקי, התפתחה האגודה ל'קלוב של רדיקלים', אשר הכניס לתוכו גם שאלות יישוביות פוליטיות, וביניהן "שאלת האישה".³²

הדרך אל התאחדות נשים עבריות לשיווי זכויות בראשון לציון

בשנת 1949 כתבה כהנסקי דו"ח ל'התאחדות נשים עבריות' לבקשת שרה עזריהו, ממייסדות 'התאחדות נשים לשווי זכויות בארץ-ישראל', שעסקה אז בכתיבת תולדות הפעילות למען שוויון זכויות לנשים, ובו העלתה על הכתב את זיכרונותיה מתחילת הפעילות הנשית האינטנסיבית למען שוויון זכויות ביישוב. כהנסקי ציינה בדו"ח כי עם סיום מלחמת העולם הראשונה ב-1917, תקופה שהיא כינתה 'שנות הדיכאון של המלחמה החשוכה', ולאחר הכרזת בלפור באותה שנה, שהיא הצהירה עליה כי 'להכרזה זו משנה קסם', עידן חדש נפתח ביישוב.³³ בעקבות ההכרזה הגיעו עולים רבים לארץ וחל גידול אוכלוסין ניכר ביישוב היהודי.

כהנסקי תיארה את השפעת העלייה על הנשים הפעילות, שהאמינו שההכרזה מבטיחה לא רק בית לאומי אלא גם זכויות שוות לנשים: 'מושבתנו גדלה והתרחבה במידה ניכרת מאוד, והורגש צורך תכוף להרחיב את פעולות האגודה. במקביל החלו הנשים לבקש את זכויותיהן'.³⁴ היא הזכירה כי כבר במהלך מלחמת העולם הראשונה נשים שראו עצמן שותפות למאבק הלאומי עוררו תסיסה כשביקשו להתנדב לגדוד העברי. בקשתן נתקלה בהתנגדות הצבא הבריטי ומנהיגי היישוב, שלא ראו בעין יפה את

³¹ שם. עדינה כהנסקי, 'סוד הסתדרות נשים בראשון-לציון', [1949], ארכיון ציוני מרכזי (להלן: אצ"מ), A192/663, עמ' 1.

³² מסמך ללא חתימה, שאפשר לייחס לעדינה כהנסקי על פי תוכנו, הדומה לדו"ח החתום על ידי כהנסקי, ועל פי סגנון הכתיבה האופייני לה: 'הסתדרות נשים עבריות: מעט מן העבר', [1926], אצ"מ, ארכיון שרה עזריהו, מכל 1, תיק 4.

³³ כהנסקי (לעיל, הערה 31).

³⁴ איקס (שם עט של עדינה כהנסקי), 'דיעות מכל הארץ: ראשון לציון', **האשה**, א (תרפ"ו), עמ' 38; מועצת הארגונים של נשי ארץ-ישראל, 'שאלון', ו' בניסן התרפ"ח (27.3.1928); ע. כהנסקי, אצ"מ, ארכיון שרה עזריהו, מכל 1, תיק 4.

שיתוף הנשים ומנעו מהן זאת.³⁵ אף שבאותה תקופה הוגבל שירות הנשים בצבא הבריטי לסייעוד בלבד, היא ראתה בכך ביטוי מובהק לאי-שוויון מגדרי, ולדבריה הדרישה לשוויון זכויות, שהחלה עוד קודם לכן, התחזקה דווקא מתוך תחושת ההדרה הזו: 'ואולם הרעיון של שחרור האישה נתעורר כבר. כי איכה דמו שבארץ-ישראל המתחדשת ומשתחררת לא תהיה גם האישה משוחררת ובעלת זכויות שוות עם הגבר לבנות ולהבנות בה?'³⁶

כהנסקי המשיכה ותיארה כיצד התכנס ב-1917 קומץ נשים בביתה של פוחצ'בסקי וייסד את 'התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בראשון לציון':

העלמה שולמית לוי, כיום הגברת חביב, הופיעה יחד עם הגברת הלוי, אשת מנהל בית הספר במושבה, בבית הגברת פוחצ'בסקי שכאמור הייתה ידועה כבר אז בתור עסקנית ציבורית, ובתוך הבית הזה התכנסו הנשים הספורות הראשונות, והגברת לוי פרשה לפנייה את הרעיון של יסוד אגודת נשים במושבה שמטרתה תהיה השגת שווי זכויות לנשים במושבה. בין המתלהבות לרעיון זה היו גם ברטה דרובין וכותבת הטורים האלה. [...] מטרתה היחידה הייתה השגת שווי זכויות לנשים במקום. [...] ומנקודות בודדות בארץ הפכה לארגון ארצי כללי.³⁷

יוזמה זו סימנה נקודת מפנה בתולדות המאבק הפמיניסטי בארץ ישראל, שכן לראשונה נוסדה מסגרת פורמלית שנועדה לקדם את מעמדן של נשים בזירה הציבורית. בהמשך דבריה פירטה כהנסקי את אופן פעולת ההתאחדות בימיה הראשונים ואת חלוקת העבודה:

מטרת האגודה [...] הייתה להפיץ את הרעיון של צורך חיוני בזכויות שוות לנשים קודם כל בין הנשים עצמן. לשם כך חלקו את המושבה

³⁵ להרחבה: Maggee Andrews, Alison Fell, Lucy Noakes and June Purvis (eds.), *British Women's Histories of the First World War: Representing, Remembering, Rewriting*, London 2020

³⁶ כהנסקי (לעיל, הערה 31). להרחבה ראו: מאיר חזן, 'לחימה עקרה: מאבק הנשים להתגייס ל"גדוד העברי" ב-1918', *עיונים בתקומת ישראל*, 22 (2012), עמ' 423-458.

³⁷ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 2.

לרובעים וכל אחת מהעסקניות הראשונות קבלה על עצמה רבע אחד לשם תעמולה. [...] בין המסורות ביותר ופעילה ביותר תיזכר ביחוד גברת מיכל לוקמן ששמשה כמזכירה וכתבנית תמידית עבור כל עניני אגודתנו.³⁸

לאחר ייסוד ההתאחדות החלו חברותיה להגיע בקביעות לאספות ועד המושבה כדי לממש את חופש הדעה שניתן להן ולדרוש זכות בחירה לנשים, אקטיבית ופסיבית.³⁹ לקראת האספה הכללית שנערכה ב-24 בנובמבר 1917 הגישו הנשים דרישה כתובה וטענו בה שהתקופה החדשה מחייבת שינוי חברתי.⁴⁰ כהנסקי תיארה שהן נתקלו בהתנגדות מצד גברים רבים אך גם באדישות, ואף בחשש מצד נשים שפחדו שמתן הזכויות יוביל לפירוק המשפחה.⁴¹

מפרוטוקול אספת המושבה מדצמבר 1917 עולה כי פוחצ'בסקי הציעה למועצה מהלך הדרגתי, תחילה להעניק לנשים את זכות ההצבעה, אך לדחות בשנה את הזכות להיבחר: 'אנחנו שבנינו את הישוב ביחד עם הגברים, לנו מגיע זכותנו לבחור בוועד אע"פ שאין לנו רוצות להיבחר בשנה הראשונה להוועד'.⁴² כהנסקי ציינה כי הנשים בראשות פוחצ'בסקי בחרו להתפשר, אך לא לזמן ממושך, מתוך הבנה שהמהלך יוביל בסופו של דבר להשגת מטרותן.

הדיונים נמשכו כשנתיים, עד שב-1919 הוסכם על נוסח פשרה מיוחד שהציעה ברטה דרובין, ולפיו בבחירות הבאות ישוריין המקום השמיני לאישה שתקבל את מספר הקולות הרב ביותר מקרב הנשים. כך תשמש אישה נציגת הנשים במועצה, כפי שיש נציג למגזרים אחרים באוכלוסייה. על פי כהנסקי, הגברים שהתנגדו להעניק לנשים את הזכות להיבחר הסכימו

³⁸ שם, עמ' 3.

³⁹ שילה (לעיל, הערה 2), עמ' 33-34.

⁴⁰ מרגלית שילה, 'קולות נשיים בדבר שוויון מגדרי וטובת האומה במאבק על זכות הבחירה בישוב', אייל כתבן, מרגלית שילה ורות הלפרין-קדרי (עורכים), **חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאישה: נשים זכויות ומשפט בתקופת המנדט**, רמת גן תשע"א, עמ' 230.

⁴¹ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 3.

⁴² פרוטוקול מס' 2, י"ז בכסלו תרע"ה, 12.12.1917, ארכיון ראשון לציון.

לפשרה מתוך תחושת ביטחון כי ממילא נשים תקבלנה מספר זעום של קולות, וגם הנשים האמינו שכך יהיה.⁴³

מדבריה של כהנסקי ניכר כי התהליך כולו היה מהול ברגשות עזים. פחד הגברים נבע לא רק מחשש לפגיעה במבנה המשפחה או מחשש שעשייתן תכוון רק לענייניהן, אלא מהאפשרות שהנשים תשפענה על החלטות גורליות ותפגענה בתוכניות ובמהלכים להקמת מדינת לאום יהודית. בעיניה פחד זה נבע מתפיסה הרואה בנשים קטינות חסרות אחריות.⁴⁴ היא הביאה מדברי הגברים שהתנגדו ומתגובתה התקיפה כלפיהם, הנובעת מכעס עמוק, במיוחד על רקע התקופה, ימי הצהרת בלפור:

'חכינה לכל הפחות עוד שנה, כלומר עד אשר הבית הלאומי יהיה כבר מבוסס בנינו, אז תגענה לדרוש זכויות. אבל כעת שרק תמול שלשום הוכרז על הקמתו, למה תדרושנה איפה להרוס אותו בהתחלת בניינו?' [...] דווקא יען שהעם הולך להקים את ביתו הלאומי מחדש, טענו מצדן הנשים באספה זו. לא נוכל לעמוד מרחוק ברגע ההיסטורי הזה לעמנו. ומה הפחד הזה מפנינו? מה אנו? האם אין אנו יהודיות כמוכם יהודים? למה זה איפה תחשבו שאנו נבוא להרוס ולא לבנות בארץ? האם לא לקחו הנשים מהישוב חלק בכל הסבל של הבניין עד עכשיו? [...] ואולם כל הטענות לא הועילו. [...] הייתה אז גם אמונה תמימה עוד יותר וזו היא שהנה בעוד שנה-שנתיים אחרי ההכרזה יתבסס כבר בנין הבית הלאומי שלנו כך שאף הנשים לא תוכלנה להזיק לו!!⁴⁵

עקב סכסוכים פנימיים בוועד המושבה נקבעו בחירות חדשות חודשים אחדים בלבד לאחר השגת הפשרה, והן נערכו ב-7 בדצמבר 1919. פוחצ'בסקי וכהנסקי התמודדו לנציגות הנשים.⁴⁶ בתהליך שתיארה כהנסקי, ניכר החשש הן של הנשים והן של הגברים מן המהלך:

⁴³ כהנסקי (לעיל הערה 31), עמ' 3.

⁴⁴ שם.

⁴⁵ שם.

⁴⁶ מכתב מאגודת הנשים לאספה המארגנת המודיע על המועמדות, "ב בכסלו תר"ף. מצוטט בפרוטוקול מס' 103, עמ' 211-213, ארכיון ראשון לציון.

ברגע שנגשו כבר לפתוח את הקלפי ובאות כוח הנשים עמדו כבר בצפייה ובשמחה מובנת לראות את נבחרותיהן הראשונות, נפל פתאום שוב פעם פחדן של הנשים על אחדים מהגברים שהתעסקו בבחירות האלו. אחד מהנוכחים המנוח ל. גיסין ז"ל החל לטעון כנגד הסעיף שהכניסה גברת דרובין שהוא אינו חוקי לפי דעתו ולכן הוא דורש לבטלו [...] הסכסוך נמשך עד חצות הלילה ונגמר בניצחון הנשים. הסעיף 'הדרובני' לא בוטל אבל בכל זאת חששו עוד הנשים לעזוב את 'שדה המערכה' ובאת כוח אחת מהן נשארה שם עד גמר ספירת הקולות, כלומר עד צאת השמש של יום המחרת.⁴⁷

התהליך הגיע לשיאו במעמד לילי מותח שבו עמדו הנשים על משמר ההישג ההיסטורי ב'שדה המערכה'. השימוש בביטוי זה ממחיש את תחושת הקרב שליוותה את הלילה כולו. לאחר ספירת קולות ארוכה ומתוחה נבחרו להפתעת הכול פוחצ'בסקי ברוב קולות ואחריה כהנסקי. כהנסקי תיארה את צעדי המנע שנקטו הגברים מתוך חשש, צעדים שלדבריה דווקא תרמו להצלחת הנשים:

נבחרו שתיים, למרות זה שהנשים היו מסתפקות גם באחת, רק יען ששתי הסיעות העיקריות במושבה 'האיכרים' ו'התושבים' שמתוכן היו הקנדידטיות [מועמדות], שתי סיעות אלו לא חפצו להסכים שהאישה תיפול חס ושלום לרשותה כי זה יהיה בלי ספק פלוס בשביל הצד שכנגד! ולכן הוחלט שמוטב כי תהיינה שתי נשים אחת לכל סיעה, בכדי ששתיהן תפסדנה! מבחינת גם לי גם לך לא יהיה!⁴⁸

במסמך 'מעט מן העבר' כתבה כהנסקי: 'קשה היה לבקוע את הקיר הסיני שעמד נגדה, אבל במרץ לחמה ונצחה'.⁴⁹ הביטוי 'בקיעת הקיר הסיני', כפי שכינו אז את מה שמכונה כיום 'שבירת תקרת הזכוכית', שימש לתיאור המחסום החברתי והתרבותי שעמד בפני הנשים. נשות ראשון לציון הצליחו לפרוץ מחסום זה לא רק באמצעות מאבק עיקש, אלא גם בזכות התמיכה הציבורית שקיבלו, אשר הוכיחה להן שאין לנשים צורך בשריון.

⁴⁷ כהנסקי (לעיל הערה 31), עמ' 4.

⁴⁸ שם, עמ' 5.

⁴⁹ כהנסקי (לעיל, הערה 32).

למרות ההישג המרשים ויתרה פוחצ'בסקי על זכות להתמנות ליושבת ראש המועצה. הריאליזם האוטופי, שלפיו עדיף להתפשר במושבה ולהתקדם במאבק לשוויון בקרב כלל הנשים ביישוב, הוביל את הדרך.⁵⁰ כדברי כהנסקי: 'ואולם חברות אגודת הנשים הסכימו ביניהן שתותר הפעם על כבוד זה בכדי שלא לתת מקום להכשיל את העובדת החדשה בתפקיד האחראי של "ראש הוועד"'.⁵¹ הנשים חששו כי כישלון במועצה עלול להקרין על כלל הנשים, על כן העדיפו שיקול דעת אסטרטגי על פני רגש.

אף כי היה בכוחן להשפיע על הנעשה במסגרת המועצה, תחילת כהונתן לא הייתה קלה. כהנסקי סיכמה את התקופה באירוניה ובהתעלות רוח: 'אולם סוף סוף התרגלו גם מתנגדי הנשים בוועד המושבה עם הנבחרות כעם מחלה כרונית שאין להפטר ממנה ומשנת תר"פ ואילך נמצאות תמיד גם נשים בהנהלת המושבה'.⁵² כהנסקי הייתה חברת מועצה 15 שנה, וכן שימשה ראש ועדת הבחירות, חברה בוועדת בית הספר וראש ועדת הלוואה וחיסכון.

פעילות ארצית למען שוויון זכויות

כפי שתיארה כהנסקי, המאבק על זכות הבחירה לא נשאר בתחומי המושבה: 'נשות ראשון שמו להן למטרה להפיץ בנחישות את הישגיהן בקרב כלל נשות הישוב ולרתום למאבק קודם כל את הנשים עצמן'.⁵³ כחודש וחצי לאחר שזכו בהכרה בזכותן לבחור ולהיבחר שיגרו נשות ראשון לציון מכתב לוועדה המסדרת של הבחירות לאספה הלאומית והביעו בו תרעומת על שטרם הוכרעה שאלת זכות הבחירה הארצית לנשים.⁵⁴ ביוני 1918 התכנסה ביפו האספה המכוננת של היישוב וקבעה: 'זכות הבחירה האקטיבית נתונה לכל יהודי בשטח המשוחרר בלי הבדל מין'.⁵⁵ בכינוס

⁵⁰ על המתח בין מציאות לחזון ראו: יוסף גורני, 'פמיניזם של מטבח ודמעות: ריאליזם אוטופי בזיכרון המשותף של פועלות העלייה השנייה', מאיר חזן ואורי כהן (עורכים),

תרבות, זיכרון והיסטוריה, ב, ירושלים תשע"ב, עמ' 563–583.

⁵¹ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 4.

⁵² שם, עמ' 6.

⁵³ שם.

⁵⁴ שילה (לעיל, הערה 40), עמ' 137–236. מכתב מנשות ראשון לציון אל הוועדה המסדרת ביפו, 13.2.1918, אצ"מ 81/8806.

⁵⁵ שרה עזריהו, **התאחדות נשים עבריות לשווי זכויות בא"י: פרקים לתולדות תנועת האשה בארץ 1900-1947**, חיפה 1977, עמ' 13–14.

שנערך בנובמבר 1918 יצאה קריאה לערוך בחירות ל'אספה המייסדת' אשר תייצג את כל תושבי הארץ היהודים, ונקבע: 'כל איש ואשה מגיל של עשרים שנה ומעלה ישתתפו בבחירת צירי העם לאספה המייסדת'.⁵⁶ הודות להישגיהן ולהתפתחויות ביישוב הצטרפה ההתאגדות לשיווי זכויות מראשון לציון כסניף של 'ההתאחדות הארצית לשווי זכויות' שנוסדה בתל אביב ב-1919. כשנה אחר כך נענו גם לפניית 'הסתדרות נשים עבריות' להצטרף כסניף.⁵⁷

באפריל 1919 יצאה עדה פישמן, מנהיגת תנועת הפועלות, בקריאה פומבית לנשים להתאגד ולהתמודד ל'אספה המייסדת' ברשימת נשים.⁵⁸ כהנסקי ופוחצ'בסקי נענו לקריאה. בתקופה זו רב שיתוף הפעולה בין נשות החוגים האזרחיים להנהגת תנועת הפועלות, כדברי שרה עזריהו: 'מסביב לדגלה של ההתאחדות התלכדו נשים בעלות השקפות שונות'.⁵⁹ המטרה הייתה להדגיש את 'בעיית האישה' ו'בעיית הילד', נושאים חשובים השזורים במאבק הלאומי. פוחצ'בסקי הייתה אחת מחמש הנשים שזכו להיבחר לאספת הנבחרים הראשונה בבחירות שנערכו ב-19 באפריל 1920, לגאוות נשות ראשון לציון.⁶⁰

ברם גם לאחר ההישגים החשובים נמשכה ההתנגדות ביישוב להענקת זכות הבחירה לנשים. אל המפלגות החרדיות, שהתנגדו לכך נחרצות, הצטרפה תנועת המזרחי, שביקשה לדחות בשנה-שנתיים את ההחלטה הסופית בדבר זכות הנשים לבחור ולהיבחר.⁶¹ ב-1923 הועלתה הצעת פשרה של המזרחי לערוך משאל עם. ארגוני הנשים יצאו למאבק נגד המשאל, שאיים לפגוע בזכות הטבעית של כלל הנשים לשוויון. על רקע זה הגיבה כהנסקי במכתב

⁵⁶ שם, עמ' 14.

⁵⁷ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 4.

⁵⁸ עדה פישמן, 'אל האישה הבוחרת', **הפועל הצעיר**, 14.4.1919, עמ' 12.

⁵⁹ עזריהו (לעיל, הערה 55), עמ' 16.

⁶⁰ סילביה פוגל-ביז'אווי, 'המאבק על המובן מאליו על זכות הבחירה', **נגה**, 21 (1991), עמ' 19-16.

⁶¹ חנה ספרן, **לא רוצות להיות נחמדות: המאבק על זכות הבחירה לנשים וראשיתו של הפמיניזם החדש**, חיפה 2006, עמ' 22-24.

המציג עמדות פמיניסטיות נחרצות נגד טענותיו של יצחק מירקין, פעיל המזרחי שפרסם את עמדתו בעיתון המפלגה, 'התור'.⁶²

וכבר הגיע הזמן לשים קץ לעלילה זו ושיהיה כבר ברור לכל: כי לא 'עניין של פרינציפיון הוא דרישת זכויותינו' כמו שחושב ד"ר מירקין, אלא כמו שהוא בעצמו מזכיר למעלה: 'עניין הצדק והישר!' ולא אנו והמצדדים בזכותנו חוטאים נגד החוק שלא נכנעים לפני הרוב, אלא להיפך: יראו לנו על פי איזה חוק אפשר להוציא חברים מחברה, מאגודה, עת שהם ממלאים אחרי כל חובות החברה, והחטא היחידי שלהם הוא רק זה – שהן נשים? [...] איפה יש דין כזה בתורה האוסר על האשה זכות בחירה? ואם ישנו דין כזה למה זה התגלה רק ל'מזרחי ארץ-ישראל' ולא ל'מזרחי אמריקה'? [...] לנו אותו עניין ממש שיש לזכויות מצד הגברים וכל זמן שיש לנו חובות משותפים לא נוותר בשום אופן גם על זכויותינו המשותפות.⁶³

במכתב תגובה נוסף מ-1923, שנכתב בעקבות מאמרו של הרב פישמן 'לא זו הדרך',⁶⁴ ענתה כהנסקי לעורך 'התור' על טיעונו, אשר מצדיקים לשיטתו בחינה מחודשת של זכות הבחירה לנשים:

והנה תל-אביב וראשון אינן כלל ממחבבי השמאל ובכל זאת יש שם שווי זכויות זה שנים. [...] הרב פישמן שכח שנשי א"י הלכו למדבר לפני ארבעים שנה והן באו לארץ לא זרועה, לא רק יחד עם הביל"ואים אלא יחד עם כל הראשונים שבאו לארץ, הקברים אינם של גברים בלבד. [...] ואיפה שיש חובות בהכרח באופן טבעי מוכרחות להיות גם זכויות. [...] מה זה משאל עם? לשאול את כולם או לשאול את הגברים?⁶⁵

טיעוניה, הרדיקליים לתקופתה, מבטאים את תחושת הקיפוח והתסכול של כלל הנשים, אזרחיות ופועלות, לנוכח מחנה המבקש להשתיקן ולהנכיח את

⁶² אין במכתבה מידע ספציפי על המאמר של יצחק מירקין שהיא מגיבה עליו.

⁶³ עדינה כהנסקי, 'ברור דברים', [1923], אע"י.

⁶⁴ הרב פישמן, 'לא זו הדרך', התור, יב (תרפ"ב), עמ' ו-יד.

⁶⁵ עדינה כהנסקי, 'לא זו הדרך, תשובה להרב פישמן', [1923], אע"י.

שוליותן. על כן היא המשיכה וטענה: 'בארץ-ישראל דווקא, אין אנו יכולים להרשות לנו את הלוקסוס לשלוח חצי מהנשים למחסני המידות והחצי השני למטבחים. מעטים אנו פה ונחוצה עזרה כללית של כל הישוב בעבודה. לא לדחות אלא לצוות צריכים אנו פה על הנשים לעבוד, בכל המקצועות ולכל זמן שתהינה נדרשות לכך'.⁶⁶ תגובות נחרצות מסוג זה, המערערות את ההנחות שבבסיס דברי התומכים במשאל עם, לצד נסיגת החרדים מהשתתפות באספת הנבחרים, הביאו בסופו של דבר לידי ביטול הבקשה למשאל עם ולהצטרפות המזרחי למצדדים בזכות הבחירה לנשים.

המאבק לשוויון זכויות נשא פרי, וב-1926 אישרה אספת הנבחרים תקנה בדבר הענקת שוויון זכויות לנשים, כולל הזכות לבחור ולהיבחר.⁶⁷ בעקבות ההישג התאחדו 'הסתדרות נשים עבריות' וויצ"ו. כהנסקי הבהירה: "התאחדות נשים לשווי זכויות" נשאר רק ועד המנהל את עניני הזכויות כשיש צורך בכך'.⁶⁸ ועדה כזו נוהלה בסניף ראשון לציון במקביל ל'לשכה המשפטית' מטעם אספת הנבחרים. נשים ממושבת אחרות פנו אל 'ועדת הזכויות' כדי להתייעץ ולקבל סיוע בנוגע לקיפוח ועוולות שנקטו המועצה המקומית או גופי ממשל אחרים, ואילו הלשכה המשפטית סייעה ליחידים ולמשפחות.⁶⁹

'ועדת הזכויות', שכהנסקי הייתה פעילה בה, עסקה בנושאים כגון ירושות, עגינות, ביגמיה ונישואי קטינות, תופעות שלא היה אפשר לקבל בגינן סעד מבית הדין הרבני, וגם חוק המדינה לא היה ברור בהן. אחד מהנושאים שטיפלה בהם בנחישות היה תופעת הביגמיה והפולגמיה, נישואים ליותר מאישה אחת, שעמדה במרכז השיח ביישוב בשנות השלושים.⁷⁰ במכתב

⁶⁶ שם.

⁶⁷ שילה (לעיל, הערה 2) עמ' 297; סילביה פוגל-ביז'אווי, 'האמנם בדרך לשוויון? מאבקן של הנשים לזכות בחירה ביישוב היהודי בארץ-ישראל: 1917-1926', *מגמות*, לד, 2 (1992), עמ' 262-284; פוגל-ביז'אווי (לעיל, הערה 60).

⁶⁸ כהנסקי (לעיל, הערה 34).

⁶⁹ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 6; ברלוביץ (לעיל, הערה 29), עמ' 325-371.

⁷⁰ כהנסקי (לעיל, הערה 34). על משפטי הביגמיה בתקופת היישוב ראו: עמיחי רדזינר, 'מלחמות היהודים: עיצובו של איסור הביגמיה ליהודים בארץ ישראל המנדטורית', איל כתבן, מרגלית שילה ורות הלפרין-קדרי (עורכים), *חוקה אחת ומשפט אחד לאיש ולאישה: נשים, זכויות ומשפט בתקופת המנדט*, רמת גן תשע"א, עמ' 151-198.

ל'הבוקר' מ-1938 הגיבה כהנסקי על כתבה שעסקה בעדויות ההגנה במשפט אדם שהואשם בפוליגמיה:

האם התכוון רבנו גרשום להבדיל בין יהודים ליהודים לגבי היתר ואיסור ומשום זה הטיל הוא את החרם על הפוליגמיה רק על חלק מן היהדות ולא על כולה? [...] אבל הד"ר ש.א. [אומר] בעדותו: 'כיום קיים החרם דרבנו גרשום בארצות שונות בתורת מנהג ולכן אין הפתרון יכול להיחשב כעוון פלילי'. ובכן שישו ושמחו הגברים מישראל! לא רק שאין איסור לשאת שתי נשים בלי לתת גט לראשונה אלא שאין לגמרי הגדרה למספר הנשים שאדם מישראל מותר לו לשאת בלי לתת גט פיטורין לקודמות! לא! דוקטור נכבד! להגדרה כזו ולפרוש כזה לא יסכימו לא רק הנשים בלבד כי אם גם שום קבוץ תרבותי איזה שיהיה לא יסכים לכך.⁷¹

כהנסקי מתחה ביקורת על בית הדין היות שלא הכיר בהיותה של פוליגמיה עבירה פלילית, אלא ראה בה נוהג מקובל בקרב עדות מסוימות שיש להתחשב בו. היא אף השתתפה במאבק נגד הצעת הממשל המנדטורי להעניק סמכות בלעדית לבתי דין רבניים בכל ענייני אישות ומשפחה. לדידה המשפט העברי הנושן נוטה לטובת הגברים.⁷² בהתאם לכך, במאמר 'פיק"א ואיכרותיה' מ-1925 התפלמסה בחריפות עם חוקי פיק"א, המבוססים על חוקים פטריארכליים נושנים, וטענה שאם לפי החוק הנחלה חייבת להיות מעובדת על ידי זוג נשוי, ובו בזמן רק הגבר רשום כבעל הנחלה, אזי האישה מופלת לרעה. במקרה של גירושין, או אם הגבר נוטש או נפטר, האישה עלולה להיזרק מהנחלה חסרת כול, שלא כגבר. כהנסקי הביאה דוגמאות לנשים שנושלו מאדמתן וטענה: 'ואם יש גם בעלים ובנים טובים [...] אין זה משנה הרבה, כי הכוונה היא לחוק'.⁷³ לתפיסתה, הסבל של האיכרה הוא בעיה ציבורית ולא פרטית, בגדר האישי הוא הפוליטי. בעת משבר, כאשר משקים אינם מייצרים, שרשרת הייצור של היישוב כולו נפגעת.

⁷¹ עדינה כהנסקי, 'מכתב אל מערכת הבקר', [1938], אע"י.

⁷² עדינה כהנסקי, 'לשאלת המשפט העברי', [לא מתוארך], אע"י.

⁷³ עדינה כהנסקי, 'פיק"א ואיכרותיה', **האשה**, ד-ה (תרפ"ה), עמ' 13-15.

מסורת לעומת מודרנה במאבק לשוויון זכויות

כהנסקי, שמעולם לא נישאה, ייחסה ערך רב לעצמאותה, שאפשרה לה להתבטא בכתב ובעל פה בלי לצנזר את זרם תודעתה בהתאם לתכתיבי החברה הפטריארכלית.⁷⁴ אך אף על פי שחביב תיאר אותה 'כאחד הגברים' והתכוון שהייתה שווה בין שווים במועצת המושבה, היא לא שאפה להידמות לגברים בכול.⁷⁵ מדגם הפמיניזם הליברלי של תקופתה אימצה בעיקר את האפשרות להשמיע את קולה בזירה הציבורית. כך, בעוד פרסומיה בעיתונות העברית הכללית נועדו לקהל הרחב, פרסומיה בירחון 'האשה' נועדו לקהל נשי, והירחון שימש מרחב ביטחון אינטלקטואלי ש'בעיית האישה הציונית' עמדה בו בראש סדר העדיפויות. ערכיה דמו יותר לערכי הפמיניזם התרבותי, שצמח בשנות השבעים ודגל בשוויון זכויות בלי לבטל את הייחודיות הנשית.⁷⁶ כהנסקי, שפעלה במגזר האזרחי, האמינה שהאישה יכולה לטפל בילדים, בחולים ובנזקקים בטבעיות רבה יותר מהגבר וראתה בעשייה הנשית-מסורתית עיסוק חשוב ויצרני לא פחות מכל עיסוק הנתפס 'גברי'.⁷⁷

היות שהכירה מקרוב את חיי הפועלות בכלל, ואת התנהלות חוות הפועלות שהוקמה ב-1921 בנחלת יהודה שליד ראשון לציון בפרט, לא היססה לנפץ את הקביעה שלפיה השוויון המגדרי כבר הושג. היא הבחינה בקשיי הפועלות ובמאמצייהן לבנות עולם חדש ושוויוני, בעוד בפועל המשיכו להתנהל בשיח פטריארכלי.⁷⁸ עמדתה עולה מהסקירה לספר של עדה פישמן, 'תנועת הפועלות בארצנו', מ-1929, ששם הביעה כהנסקי הערכה לאומץ ליבן של הפועלות אך הסתייגה מתפיסת 'תנועת הפועלות', שלפיה שוויון מגדרי יושג

⁷⁴ בתקופת היישוב נהגו נשים נשואות לצנזר את כתיבתן עקב הצפייה מהן לשמש 'עזר כנגדו'. ראו: רוני באר-מרקס, "עזר כנגדו": איטה ילין מבעד למכתביה, **מסכת**, טז (תשפ"א), עמ' 197–220.

⁷⁵ חביב (לעיל, הערה 13), עמ' 8.

⁷⁶ להרחבה על תולדות הפמיניזם לזרמיו ותקופותיו ראו: Bonnie G. Smith and Nova Robinson (eds.), *The Routledge Global History of Feminism*, London 2022. הפמיניזם התרבותי שפרח בשנות השבעים של המאה העשרים מיוצג על ידי קרול גיליגן, **בקול שונה: התיאוריה הפסיכולוגית והתפתחות האישה**, תל אביב 1995.

⁷⁷ כהנסקי (לעיל, הערה 31), עמ' 3. להרחבה על מגזר הנשים האזרחיות ראו: מרגלית שילה, 'לדמותה של האישה בעלייה השנייה: האזרחית', **ישראל**, 6 (2004), עמ' 83–105.

⁷⁸ כהנסקי, שם. להרחבה על תנועת הפועלות ראו: בת-שבע מרגלית-שטרן, **גאולה בכבלים: תנועת הפועלות הארץ-ישראלית, 1920–1939**, ירושלים 2006.

רק באמצעות שיתוף פעולה עם הגברים, ולא במאבק נשי נפרד. לשיטתה, עשייה נשית מסורתית אינה מקבעת את מעמד הנשים ואינה מונעת מהן להשיג שוויון זכויות.⁷⁹

הטיפול המשותף בתינוקות בבית הילדים בקיבוץ שימש לכהנסקי דוגמה לחוסר התועלת שבעיוות תפקידה המהותי של האישה בקרב הפועלות. סידור זה, שנועד לשחרר את האם לעבודה אחרת, היה עלול בעיניה להזיק הן לאם הן לילדה, שכן הוא מנתק את הקשר הטבעי והראשוני ביניהם ומערער את יסודות ההורות וההתפתחות הרגשית, כי האישה 'תצטרך להקריב את האושר האימהי המיוחד שלה להיות היא ולא אחר המלווה את ההתפתחות המדורגת והמתמדת של ילדה. ומי יודע אם לא יצא שכרה בהפסדה?!'⁸⁰

ואולם דאגתה לאימהות ולילדיהן באה לידי ביטוי גם ביחסה לנשים מעדות המזרח, ובייחוד נשים תימניות, שגם את אורח חייהן הכירה מקרוב. נקודת מבטה הלמה שיח אירופוצנטרי, שרווח בתקופתה, ואוריינטליזם נשי, שבא לידי ביטוי בהייררכייה של ידע בין נשים.⁸¹ כהנסקי עמדה על דעתה שיש לחנך אימהות עולות לטפל בפעוטות באמצעות כלים מערביים. לשיטתה, 'עזרה סוציאלית בלבד לא תועיל אם האישה תמשיך לטפל בתינוקה באמצעות קמיעות, לחשים ותרופות עממיות ולא תקבל גם הדרכה נכונה'.⁸²

ביקורת זו שולבה גם בהצעות מעשיות לשיפור מצבן של נשים. במאמר משנת 1927 ב'האשה' היא התבטאה ברוח זו והציעה לפתור את 'בעיית

⁷⁹ עדינה כהנסקי, 'סקירת ספרות: לתולדות תנועת הפועלות בארצנו', **האשה**, ב (תרפ"ט), עמ' 4.

⁸⁰ שם.

⁸¹ להרחבה על אוריינטליזם נשי ראו: הגר סלמון, 'מין פואזיה מזרחית: אוריינטליזם נשי בסיפור חיים ארץ-ישראלי', מרגלית שילה, רות קרק, גלית חזן-רוקם (עורכות), **העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המגדר**, ירושלים תשס"ב, עמ' 207; כהנסקי, עם נשים נוספות, יזמה פתרונות חינוך ורווחה לעולים מתימן שהתיישבו בקרבת ראשון לציון. ראו לדוגמה: עדינה כהנסקי, 'מראשון לציון', **הפועל הצעיר**, 18.1.1921, עמ' 17. הקשר בין עולי תימן לנשות ראשון לציון עולה גם ממחקרה של ברלוביץ (לעיל), הערה (29), עמ' 325–371.

⁸² עדינה כהנסקי, 'מפרובלמות האישה בארצנו', [1936], אע"י.

האישה', במיוחד בקרב 'אלמנטים נחשלים', כדבריה, על ידי ארגוני הנשים, אשר 'כולם יחד צריכים לבוא לידי הכרה ברורה שהאחד רק משלים את השני ואז ממילא תקום ההרמוניה'.⁸³ כהנסקי שיקפה בדבריה יחסים הייררכיים בין נשים המבוססים על הבדלי ידע ותרבות. דבריה מצביעים על מה שמכונה כיום 'זהויות מצטלבות'. ההבחנה הוסיפה בעיניה מורכבות ל'בעיית האישה', על כן דרשה מציאת פתרונות משולבים מותאמים לכל מקרה.⁸⁴ קריאתה לשיתוף פעולה בין ארגוני הנשים כמו נועדה ליצור עם הזמן 'כור היתוך', מכנה משותף נשי 'מערבי' המייצג את הלאום.⁸⁵

כהנסקי ביטאה את עולמה הפנימי בכתיבה נשית המתאימה להגדרתה של הלן סיקסו:⁸⁶ כתיבה רגשית וספונטנית, לא ליניארית, המתייחסת לגוף ולרגשות במערכות יחסים מגוונות. אפשר להבחין בכך ברבים מכתביה, ובייחוד ביצירות קצרות שכתבה למגירה – מחזות, סיפורים ובדיחות – שהקדישה בהם תשומת לב רבה לחוויה היום-יומית של אימהות וילדים ולדיאלוגים בין-אישיים וקשרה אותם למאורעות התקופה. לדוגמה, בסיפור הקצר 'ענקל'ה מתגייס', שנכתב ככל הנראה סביב תקופת ההתנדבות לגדודים העבריים, סיפרה כהנסקי בשנינות על יענקל'ה, ילד בן חמש שובב וסקרן שרואה סביבו חיילים ורוצה גם הוא להשתתף בהגנה על המולדת. לצורך זה הוא נכנס למטבח של אמו ולוקח כלי מטבח שונים כדי להתחפש לחייל, ולבסוף מועד ופוצע עצמו בשברי כוס זכוכית.

בסוף הסיפור פנתה כהנסקי אל קהל הקוראים: 'אתם רוצים בוודאי לדעת במה ואיך הענישה אם יענקל'ה את בנה הזריז יתר על המידה? לא! את זה לא אגלה, למה אבייש את יענקל'ה הקטן? אבל דבר אחד כן אוכל לספר לכם. כי אם יענקל'ה מוסרת הודעה לכל האימהות שיש להן בנים בגיל "הגיוס" של

⁸³ עדינה כהנסקי, 'צורות של פקוח סוציאלי', **האשה**, ז (תרפ"ח), עמ' 12.

⁸⁴ שם.

⁸⁵ כהנסקי קראה לשינוי ההבניה התרבותית של העולות בנוגע לטיפול בילדים באמצעות הקניית הרגלים חדשים כדי ליצור מכנה משותף נשי-ציוני הנשען על התרבות המערבית. גישתה מתיישבת עם תאוריית ההביטוס של פייר בורדייה, שלפיה הפנמת מנגנוני שליטה נעשית באמצעות הגוף. ראו: פייר בורדייה, **השליטה הגברית**, תל אביב 2007.

⁸⁶ בכתיבתה ביקשה כהנסקי להשמיע את קולן של נשים, והיא עשתה זאת ברגש ובכתיבה אימהית שאינה מתיישרת עם כללי הפטריארכיה. ראו: Hélène Cixous, "The Laugh of the Medusa", *Signs* 1, 4 (1976), pp. 875–893.

בנה, שהן תשמורנה היטב, ולא תשכחנה אף פעם לסגור היטב את דלת המטבח בעוזבן אותו אפילו לרגע קט'.⁸⁷ ייתכן שתשומת לב זו, מעבר לגישה חינוכית, מרמזת על שאיפה גנוזה לאימהות שלא התממשה, אגב הכרה בהיות האימהות – אם החייל, הפועל או האזרח העתידי – ממלאות תפקיד נשי מרכזי במיזם הלאומי.⁸⁸ כהנסקי מצאה את נחמתה בטיפול בבני משפחתה, במכירת ספרי לימוד ובעיקר בדאגתה לרווחת האימהות והילדים.

במועצת ארגוני הנשים בארץ ישראל

בדצמבר 1927 הודיעה כהנסקי ב'הארץ' על כינון 'מועצת ארגונים לנשי ארץ ישראל' ודיווחה על הנעשה בוועידה, על מטרות המועצה ועל ההחלטה להציע להנרייטה סאלד את תפקיד נשיאות הכבוד. היא ציינה כי גיבוש תקנות המועצה היה מורכב ומאתגר, ודרש ויתורים והתפשרויות מצד באות הכוח של הארגונים למיניהם.⁸⁹ ב-1927 הגיע לידי מימוש הניסיון שהחל להתגבש כבר בשנת 1924 להקים מועצת נשים שתשמש ארגון גג לכלל ארגוני הנשים בארץ. המטרה הייתה ליצור מסגרת מתואמת לפעולה משותפת אגב שמירה על עצמאותו הארגונית והאידיאולוגית של כל אחד מהארגונים.⁹⁰ המועצה הורכבה מ-23 ארגוני נשים. באספה המכוננת נבחר ועד מצומצם וזמני שכלל 11 חברות, ועדינה כהנסקי בהן. תפקיד הוועד היה לגבש את התקנות ולהוציא לפועל את החלטותיו.⁹¹

בפסקה נפרדת, תחת הכותרת 'הערה קטנה', הגיבה כהנסקי על כרוז 'אל האשה העבריה' מאת ראשי ההסתדרות הציונית שפורסם ב'הארץ' כדי להלל את פעילות ויצ"ו ולעודד איסוף כספים.⁹² היא נדרשה בייחוד לאמירה

⁸⁷ עדינה כהנסקי, 'ענקל'ה מתגייס', [לא מתוארך], אע"י.

⁸⁸ להרחבה על אימהות וציונות ראו: לילך רוזנברג-פרידמן, **ציונות מבטן ומלידה: הילודה ביישוב ובמדינת ישראל בראשיתה: מניעתה ועידודה 1918–1960**, באר שבע 2023.

⁸⁹ ע. כהנסקי, 'בחוגי הנשים', **הארץ**, 21.12.1927, עמ' 3.

⁹⁰ שילה (לעיל, הערה 2), עמ' 181.

⁹¹ 'ידיעות מהארץ', **האשה**, ב (תרפ"ז), עמ' 31.

⁹² חיים ויצמן, נחום סוקולוב, פנחס רוזנבליט ומשה אידר, 'אל האישה העבריה', **הארץ**, 29.11.1927, עמ' 3. כרוז דומה מטעם ראשי ההסתדרות הציונית פורסם ב'האשה' לבקשת ויצ"ו העולמית. ראו: 'ההסתדרות העולמית של נשים ציוניות ויצ"ו: כרוז', **האשה**, ד (תרפ"ח), עמ' 38.

שוועידת ויצ"ו הוכיחה שהאישה מסוגלת לעבודה לאומית חשובה וטענה שיש עוד ארגוני נשים שהוכיחו זאת קודם:

עם כל הכרתנו הפנימית בכוונה הטובה שהונחה ביסוד הכרוז: 'אל האשה העבריה' מאת נשיאנו וחברי האקזקוטיבה הציונית ה"ה. [...] יורשה נא לי בכל זאת להעיר בזה שמתוך שבחה של הסתדרות אחת בא הכרוז הנ"ל לגנות הפעולות של הנשים העבריות לטובת ארצנו אשר מחוץ להסתדרות הנ"ל ואשר הקדימו אותה. כי לא רק הועידה של ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות ויצ"ו הראתה שהאישה העברית מוכשרת לעבודה לאומית חשובה. דבר זה הוכח זמן רב לפני ועידה זו. [...] כולן על פי דרכן הראו שהאשה העבריה מוכשרת לעבודה לאומית חשובה, ולא רק הויצ"ו בלבד. [...] רוב העבודות כידוע, בכל הצורות השונות, שהן בעצם מחובת הממשלה, מופלות על שכם הסתדרות נשים שונות. ומטעם זה אפשר אמנם להגיד בצדק, שהנשים העבריות מצאו את הדרך הנכונה לעזור לבניין יישובנו ובכוחות משותפים.⁹³

בפסקה אחרת שללה כהנסקי את התפיסה כי הפעילות למען רווחה סוציאלית אינה בהכרח בעלת אופי ציוני והסבה את תשומת הלב להיתון של כל הפעילות ציוניות, גם אם שם הארגון שהן פועלות בו אינו מצוין זאת. מדבריה עולה כי העבודה המעשית של כלל הנשים בארץ, בין שהן אזרחיות ובין שהן פועלות, הייתה בעיני מנהיגי היישוב טבעית ושקופה, ולא שימשה הוכחה לעבודה חיונית ובולטת כפי שנתפס איסוף הכספים על ידי ויצ"ו העולמית.

במכתב לרחל אוסטרובסקי (אוסטרית) מבורך, חברת הוועדה המצומצמת, תיארה כהנסקי את הקשיים שנתקלו בהם בתהליך כינונה של מועצת הנשים, וכן את האתגרים שהתעוררו לאחר ההכרזה על הרכבה:

גברת אוסטרית היקרה! מה שנעשה בנס ציונה לא ידוע לי כלל. אף על פי כן אינני מתארת לי שמלחמה כזו בצורה כפי שמתנהלת כיום

⁹³ עדינה כהנסקי, 'הערה קטנה', הארץ, 21.12.1927, עמ' 3.

בין ויצ"ו לה.נ.ע. [הסתדרות נשים עבריות] תוכל להאריך ימים. סוף סוף יוכרחו לבוא לעמק השווה, באופן שהסתדרות האחת תעזור לשנייה ולא תהרוס אותה. [...] עלינו לחזק את המועצה שלנו, ולהשתדל ככל האפשר מהר למנות את ועדת המשפטים. באופן שכל סכסוך בין הסתדרות להסתדרות יקבל את פתרונו הרצוי באופן משפטי. יש לי תכנית רחבה למועצתנו ובעיקר היא צריכה להיות השופר שתאסוף את כל העוסקות בצרכי ציבורנו לבוא לידי הסכם בנוגע לחלוקת העבודה בין הסתדרותנו. המועצה צריכה להיות גם השופר שתדבר בשם כל הנשים בעניינים כלליים.⁹⁴

למרות נחישותה ואי-כניעתה לאתגרים בדרך אל המטרה לא החזיק מעמד זמן רב הניסיון לייסד מועצת נשים כללית בשל מאבקי הכוח בין 'מועצת הפועלות' ובין הסתדרות נשים עבריות על סמכויות ועל כספים.⁹⁵ במאמר מ-1928, 'צורות של פיקוח סוציאלי', שפורסם ב'האשה', נדרשה כהנסקי לקשיים: 'אולם לדאבוננו לא הובלטה די הצורך המגמה לעבודה משותפת, לא מצד המנהיגות של הפועלות, ולא מצד מרכז ה.נ.ע. וכך יוצא שלמעשה לא רק שאין עבודה משותפת בין שתי הסתדרויות הנשים הכי גדולות בארץ, כי אם נראית גם כעין התנגדות מצד הסתדרות אחת לגבי השנייה, שלא לטובתן, כמובן'.⁹⁶ בהמשך היא הביאה דוגמאות לסיוע שהסתדרות נשים עבריות העניקה לנזקקים, בין כדי להמחיש את הצורך בחיזוק תחום העבודה הסוציאלי, בין בניסיון לשכנע את מועצת הפועלות להצטרף למועצת הארגונים כדי שיהיה אפשר לייעל את מנגנון מציאת מקומות העבודה גם למען הפועלות.⁹⁷

⁹⁴ מעדינה כהנסקי אל רחל מבורך אוסטרובסקי, ג' בשבט תרפ"ח, מכון ז'בוטינסקי בישראל, תיק 28/2852.

⁹⁵ רחל כהן-כגן, 'הרעיון המרכזי ביצירת הסתדרות נשים עבריות בא"י', האשה, ה (תרפ"ח), עמ' 13.

⁹⁶ כהנסקי (לעיל, הערה 83), עמ' 13.

⁹⁷ שם. להרחבה על פילנתרופיה נשית ראו: מרגלית שילה, 'פילנתרופיה כנתיב נשי לספירה הציבורית', טובה כהן (עורכת), מעשה ידיה: אשה בין עבודה ומשפחה, רמת גן תשס"א, עמ' 17–26.

כהנסקי לא חסכה את שבט ביקורתה מהתנהלות ארגוני הנשים. ב-1935 שאלה ב'דאר היום': 'מה נתנה לנו ועידת ויצ"ו?'.⁹⁸ ביקורתה התמקדה בחוסר התייחסות קונקרטיה לשאלות שעל הפרק בנוגע לנשים ולילדים: 'בקצרה, הכל בוועידה היה יפה. הכל טוב. אלא... אלא שהעיקר היה חסר בה. היא הייתה בחינת עלמה יפה וחסרת טעם. כי העיקר בוועידה [...] של נבחרים או נבחרות העם הוא הדיון על הפרובלמות העומדות על הפרק או שצריך להעמיד אותן על סדר היום [...] אבל בשום אופן לא הדיקורציות החיצוניות [...] לשם מה ההוצאות המרובות? ולשם מה כל הטררם הזה?⁹⁹

היא ביקרה גם את העיסוק של נשות ויצ"ו במציאת דרכים לשיפור הכשרת החלוצים בפולין, שהיה בעיניה בזבוז משאבים שיכלו לסייע בשיפור ההכשרה בארץ ישראל. לשיטתה, החיבור בין ויצ"ו להתאגדות נשים עבריות לשיווי זכויות חייב את הנהלת ויצ"ו לעסוק בעניינים הנוגעים לשוויון זכויות ולשיפור חיי הנשים והילדים ביישוב, ולא בעניינים כלל-יישוביים, שבהם עוסקים מנגנוני היישוב.¹⁰⁰

בשנת 1936 הוקמה מחדש מועצת ארגוני נשים ביזמת ויצ"ו העולמית ובפעולה נמרצת של ויצ"ו הארץ-ישראלית. המועצה, שהייתה כפופה למוסדות הלאומיים, שמה לה למטרה לפעול למען 'שיתופה המלא של האשה העבריייה בפעולות מיוחדות בשטחים פוליטיים וציבוריים, ולייצג את הנשים העבריות, כלפי פנים וכלפי חוץ בעניינים שהיא מוצאת עת עצמה מיופה-כח להופיע בה, או בשעה שהיא נדרשת על ידי המוסדות הלאומיים'.¹⁰¹ מאורעות המרד הערבי, שהתרחשו בשנים 1936–1939, זירזו את הקמת המועצה.

בספטמבר 1939 מינתה מועצת ארגוני הנשים ועדה לשעת חירום, שפעילותה התמקדה בהפגנות מחאה של נשים נגד תוכנית החלוקה, עצירת העלייה

⁹⁸ עדינה כהנסקי, 'מה נתנה לנו ועידת ויצ"ו', דאר היום, 26.5.1935, עמ' 3.

⁹⁹ שם.

¹⁰⁰ שם.

¹⁰¹ 'תקנון מועצת ארגוני נשים עבריות בא"י', אצ"מ, FA2106; 'בהסתדרות העולמית לנשים ציוניות', דבר, 20.10.1936, עמ' 6.

וגזרת הקרקעות. אלפי נשים יצאו להפגין בערים ובמושבות.¹⁰² לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, בשנת 1941, בסיוע גורמים ביישוב יזמה המועצה והוציאה לפועל מיזם התנדבות ל'חיל העזר לנשים עבריות' במסגרת הצבא הבריטי.¹⁰³ אף על פי שכהנסקי לא מילאה תפקיד פעיל במועצה זו, מטרותיה ופעולותיה של המועצה התאימו לעקרונותיה של כהנסקי והתכתבו עם פעילותה הציבורית באותן שנים. כפי שנראה להלן, לצד דאגתה לשוויון זכויות לנשים התמקדו מאמציה בתקופה זו ביתר שאת במאבק הלאומי על כל היבטיו.

בין פוליטיקה לשליחות ציבורית: עמדות במאבק על הבית

לפי תדהר כהנסקי הייתה חברה בתנועת הפועל הצעיר בשנותיה הראשונות, ואחר כך חברה לברית הצה"ר (הציונים הרוויזיוניסטים), 'כי נפשה הסוערת התגעגעה לפעולות'.¹⁰⁴ ואולם היא תיארה את עצמה אישה בלתי-מפלגתית, בעלת חשיבה עצמאית וניטרלית, הנוהגת להביע את עמדותיה באופן פרטני ובהתאם להשקפת עולמה האישית.¹⁰⁵ אומנם ב-1931 היה שמה ברשימת מפלגת נשים שהתמודדה לאספת הנבחרים, אך נראה כי בעיניה לא הייתה זו פעולה פוליטית-מפלגתית אלא ביטוי לשירות ציבורי ולשליחות חברתית.¹⁰⁶

השקפותיה בשאלות לאומיות וביטחוניות באו לידי ביטוי במכתבים, בהרצאות ובכתיבה פובליציסטית, שבהם נקטה על פי רוב עמדה תקיפה ובלתי מתפשרת. ב-1929, בעקבות מאורעות תרפ"ט, שבהם הותקפו יהודים בכותל המערבי ובמקומות נוספים, פרסמה מאמר ב'הארץ' וטענה בו נחרצות כי ליהודים שמורה הזכות להתפלל בכותל כרצונם, וכי אין כל הצדקה להפגנות או להתנגדות כלפי תפילתם במקום קדוש זה.¹⁰⁷ ב-1933, בעקבות עימותים בין אנשי מפא"י לרוויזיוניסטים והאשמת יהודים ברצח ארלוזורוב,

¹⁰² ענת גרנית-הכהן, אישה עבריייה אל הדגל: נשות היישוב בשירות הכוחות הבריטיים במלחמת העולם השנייה, ירושלים תשע"א, עמ' 37–39, 64–66.

¹⁰³ שם, עמ' 78.

¹⁰⁴ תדהר (לעיל, הערה 7).

¹⁰⁵ עדינה כהנסקי, 'מלחמה למוות ולחיים!', [לא מתוארך], אע"י.

¹⁰⁶ להרחבה: חנה הרצוג, 'ארגוני נשים בחוגים האזרחיים, פרק נשכח בהיסטוריוגרפיה של היישוב', **קתדרה**, 70 (1994), עמ' 121.

¹⁰⁷ עדינה כהנסקי, 'שאלה', **הארץ**, 1.7.1929, עמ' 2.

התבטאה נגד עדותה של אשת ארלוזורוב ובעד הגנה עצמית יהודית, השקפות שדמו לאלו של ברית הצה"ר.¹⁰⁸

דבקותה בצורך בהגנה עצמית יהודית התחזקה עם פרוץ המרד הערבי ב-1936. היא העלתה על הכתב את חששותיה והצהירה כי היא מסרבת להשתמש במונח 'מרד' בנוגע למאורעות, מכיוון שהיא רואה בהם פוגרום לכל דבר ועניין.¹⁰⁹ חוסר האונים שחשה לנוכח המאורעות בוודאי הזכיר לה את הפואמה 'בעיר ההריגה', שהעלתה בה רגשות עזים בצעירותה. מתוך תחושת ייאוש וחשש לעתיד היישוב פנתה כהנסקי לעזרת נשות בריטניה ב'מכתב גלוי מבת ישראל':

אליכן בנות בריטניה הגדולה, הלוחמות הוותיקות והאמיצות לזכות שווה לאשה בעולם. אליכן המגינות על החלש והנדכא נגד החזק ממנו, ויהי חלש זה אפילו רק חיה או בהמה ביתית. אליכן המכבדות ומעריצות הארץ הקדושה לכל העולם. אליכן אני פונה בזעקתי: גבירותי! האמנם לא הגיע עדיין אליכן קול פצצות ויריות הממלאות את אוויר ארץ הקודש זה חמשה חדשים רצופים? [...] תחת חסות בריטניה הגדולה ארצכן, נערך פוגרום בכל מקום בארץ הקדושה והפוגרום נערך על אותו העם שחמישים ושתיים אומות ובראש ובראשונה עמכן הנאור, הבטיחו לו חגיגת לעזור לו לבנות מחדש את ארצו ההיסטורית. האמנם לא שמעתן?! ואם כן למה זה איפו תחשינה?! איה היא גבורתכן ועז רוחכן משכבר הימים שידעתן ללכת גם לבית הכלא בלי רתת בגלל רצונכן הכביר לעמוד לימין הנעשקות ומחוסרות זכות אדם? [...] האם עם שלם המשולל זכויות אינו ראוי לרחמים?¹¹⁰

המכתב מבטא כמיהה לאחוות נשים ומשווה בין הנשים, שהיו חסרות זכויות, ובין העם היהודי כולו, המשולל זכויות. ההשוואה נועדה לעורר את רחמנותן של נשות אנגליה בתקווה שיפעילו את השפעתן על ממשלת המנדט. כהנסקי נגעה בסוגיית תפיסת היהודי כנשי והתעלמה מהדה-

¹⁰⁸ עדינה כהנסקי, 'למה אין לי אמון בעדות הגברת ארלוזורוב?', [1933], אע"י.

¹⁰⁹ כהנסקי (לעיל, הערה 105).

¹¹⁰ עדינה כהנסקי, 'מכתב גלוי מבת ישראל אל נשי אנגליה', [1936], אע"י.

פמיניזציה של היהודי החדש ששקד עליה המפעל הציוני, שביקש להתנער מהדימוי הנשי שדבק ביהודי המסורתי.¹¹¹ היא ביקשה להבהיר להן כי בעיניה מקום האישה במיזם הלאומי היהודי שווה למקומו של הגבר.

במאמר הלא מתוארך 'על הבטחון הציבורי בארצנו' פנתה כהנסקי אל שלטונות המנדט הבריטי בטענה שאינם מספקים ליישוב היהודי אמצעי הגנה עצמית, בניגוד למדיניות שהם נוקטים כלפי תושבים אירופאים במושבות בריטיות אחרות. בה בעת היא קראה להנהגת היישוב לנקוט עמדה תקיפה יותר, לארגן מנגנוני הגנה עצמית ולא להבליג בפני גילויי תוקפנות.¹¹² כתולדה של השנים הקשות ומחששה לגורל היהודי, ב-1938 יצאה נחרצות נגד תוכנית החלוקה שהציגה ועדת פיל ונגד עמדתם בנושא של מנהיגי היישוב, ובראשם חיים ויצמן. במאמר דעה, 'אילו הייתי גוי...', כתבה בגוף שלישי מפרספקטיבה של 'גוי' אוהד הציונות שהיה קורא את מכתב הלוואי של ויצמן לוועדת המנדטים המתייחסת לדו"ח משנת 1937:

מפליא אותי, הגוי, שקורא את מכתב הלוואי חדור הרוח עם נטייה לחלוקת ארץ-ישראל. אם בארץ-ישראל יש 'התקדמות מתמדת' והטרור חדל גם הוא להפיל חללים לרוב, ואין זכר להשחתת רכוש, ואם 'מדינת היהודים' אינה נועדה לפתור את שאלת היהודים העולמית, שאיננה קיימת, לשם מה נחוצה איפה החלוקה? מה הוא הנימוק לתביעת 'מדינה' בכלל? [...] ואם כך הדבר, למה לבוא בריב עם הערבים, אם הם ידרשו להפריד מ'המדינה היהודית' לא רק את כל הערים העתיקות אלא גם את כל המושבות העבריות? שהרי בשביל מיניאטורה של מדינה, בשביל 'מזכרת נצח' ממדינה, תספיק גם תל-אביב בלבד.¹¹³

כהנסקי אף פנתה אל אגודת 'יוזמי ההתייעצות עם שוללי החלוקה' והציעה חומרים כתובים העוסקים בשלילת תוכנית החלוקה ורעיונות לפעילות,

¹¹¹ רבות נכתב על סוגיית תפיסת היהודי כנשי. ראו לדוגמה: אניטה שפירא, **המיתוס של היהודי החדש**, תל אביב תשנ"ח, עמ' 155–174.

¹¹² עדינה כהנסקי, 'על הבטחון הציבורי בארצנו', [לא מתוארך], אע"י.

¹¹³ עדינה כהנסקי, "אילו הייתי גוי..." (עם קריאת מכתב-הלוואי של ד"ר חיים ויצמן), **הירדן**, 24.6.1938, עמ' 8.

שהתכוונה להציג לכשתוזמן לשיבת האגודה.¹¹⁴ בתגובה הוצע לה למכור את ידיעון שוללי החלוקה, 'ארץ-הבחירה', בחנות הספרים בראשון לציון. היא קיבלה עליה את הפצת הידיעון וניהלה התכתבות ערה עם ישעיהו פיסרבסקי, העורך. ממכתביה עולה תפיסת עולמה בנוגע לסוגיה שעל הפרק:

לפי דעתי כל אותו הלחש כאילו 'החלוקה מתה' נובע ממקורות שונים. [...] משתדלים ע"י סיסמה זו להחליש את התנגדותנו לחלוקה, ורוצים להעמידנו בפני עובדה קיימת. אפשר מאד שיקדים לזה רק כעין תכסיס מסחרי: ועדת החלוקה תכריז על 'מדינה יהודית רוחנית' בלי הגליל ואז יבוא ד"ר ויצמן והוא 'לחם' למען הגליל וסוף סוף יכבוש אותו והכל ישתפר! ובכוון זה הולכות לפי דעתי גם המהומות שמטרתן לפצל ולהפריד את הארץ לחלקים חלקים נפיצים ומפולגים. והלוואי ואתבדה. ובמה אנו מקדמים בארץ את פני הרעה המסוכנת הזו? במריבות וסכסוכים פנימיים. אני חוזרת על זה שכתבתי במכתבי הקודם, אסור לנו לישון ברגע מכריע זה. [...] האדישות ברגע של סכנה הוא עוון פלילי לא פחות מפעולה נגד הרעיון שאליו אנו שואפים. ארץ-ישראל שלמה. ארץ-ישראל למען כל העם ולא למען מפלגה אחת.¹¹⁵

באותן שנים נתקלה כהנסקי בקשיים בנוגע לפרסום תגובות ומאמרי דעה בעיתונות המזוהה עם הנהגת היישוב. במכתב לעורך 'הארץ' משה גליקסון פירטה את טענותיה בנוגע לעיכוב ולדחייה של פרסום תגובה על 'פטיציה', המאמר של משה סמילנסקי מפברואר 1938. במכתב היא ביקרה את היעדר חופש הביטוי:

העיתון היומי היחיד בארץ העומד על הגובה הדרוש, אבל שמתייחס יחס משונה לכל דברי בקורת שנוגעים אפילו רק במשהו באנשים בעלי 'תעודה' שונים. אם למשל מר מ. סמילנסקי כותב מאמר ומתנפל על 'התושבים', כינוי לאלה שאין להם כרמים או פרדסים, ובאה על מאמר זה תשובה מאיזה עדינה כהנסקי אבל בכל זאת עם

¹¹⁴ מעדינה כהנסקי אל ישעיהו פיסרבסקי, עורך 'ארץ הבחירה', 11.8.1938, אצ"מ, תיק A.294\13.

¹¹⁵ מעדינה כהנסקי אל י. פיסרבסקי, ט"ז בתשרי תרצ"ט, אצ"מ, תיק A.294\13.

ראיות חותכות ומספרים קורעי-עיניים, שלא נכונים רוב דבריו, הרי מאמר תשובה זה מתגולל במערכת כחודש וחצי ומבטיחים לי כל פעם שיודפס ולבסוף הוא נחנק בסל. [...] אין לי טענות על שמצאו פסול במאמרי אבל בכלל לא חוצה את העיתון שום מאמר או אפילו גלוי דעת שהוא כתוב ברוח מתנגד 'למקובלים'.¹¹⁶

לפיכך החלה להפנות את כתביה לעיתונות המזוהה עם הציונים הכלליים או עם הימין הרוויזיוניסטי. במכתב לבן-ציון כץ, עורך היומון 'חדשות', ביקשה כהנסקי שיפרסם את ה'מכתב לעורך' ששלחה לו קודם לכן, ובו היללה את ז'בוטינסקי על שניחן בחוש 'ראיית הנולד' וטענה שמרבית העיתונים פרסמו לכאורה רק את שבח מפא"י. במיומנות של אשת ציבור היא הזכירה לכך שהוא עצמו הקים את העיתון כדי להוציא חוברות המתנגדות להאשמת סטבסקי ברצח ארלוזורוב וטענה שגם בשאלת החלוקה יש לראות את הנולד, ולא נכון לומר שרוב העם בעד, כולל יהודי התפוצות, אשר לדעתה לא יסכימו לצמצום שטח המדינה היחידה שאליה יוכלו יהודים להגר.¹¹⁷

בהיותה קשובה ליהודי התפוצות בתקווה שיעלו ארצה, עם היוודע ב-1939 החדשות על סבלם של יהודי מזרח אירופה יצאה כהנסקי בקריאה נואשת אל מנהיגי היישוב למהר ולסייע ליהודי פולין ולדרוש אשרות כניסה כדי להביאם לארץ ישראל, ולו לתקופה קצובה: 'עת לעשות היא לנו למען יהדות פולין ואל נפסיד יותר אף רגע. נקום ונדרוש את הצלתה המיידית'.¹¹⁸

בתקופה זו השתתפה כהנסקי בפעילויות של ארגון הנשים הרוויזיוניסטי 'ברית נשים לאומיות' ושל קרן תל-חי, הגוף הכלכלי של הצה"ר, שהייתה לו שלוחה בראשון לציון.¹¹⁹ במסגרות אלו נאבקה למען שחרור אסירי עכו וסייעה למשפחות האסירים בימי התרמה מיוחדים.¹²⁰ ב-1940 התמנתה

¹¹⁶ מעדינה כהנסקי אל משה גליקסון, עורך 'הארץ', [לא מתוארך], אע"י.

¹¹⁷ מעדינה כהנסקי אל בן-ציון כץ, עורך 'חדשות', ערב ראש השנה תרצ"ט.

¹¹⁸ עדינה כהנסקי, 'עת לעשות!', **הבוקר**, 23.10.1939, עמ' 5.

¹¹⁹ אופירה גרוויס-קובלסקי ומשה גרוס, **אשה עבריה בל יאבד חלקך: נשים בימין הציוני החילוני בין יישוב למדינה**, רמת גן 2023; 'הצהרת מרכז הציונים הרביזיוניסטים בלונדון', **דואר היום**, 12.9.1929, עמ' 2; 'מפעולת קרן תל-חי בראשון-לציון', **המשקיף**, 10.4.1940, עמ' 3.

¹²⁰ 'לעזרת אחינו האסירים והמעפילים', **המשקיף**, 13.3.1941, עמ' 1.

ליושבת ראש סניף ראשון לציון של קרן תל-חי ופעלה ביתר שאת לאיסוף כספים למטרות הארגון במיזמים כמו 'יום הסרט'.¹²¹

בשנת 1941 הציעה כהנסקי להקים מועדון קריאת עיתונים לנשים במכתב שכותרתו 'קלוב לנשים על שום מה?':

הקלוב הוא חלק מפעילות ארגון נשים ציוניות והוא אינו פוליטי. הוא בא לשמש כעיתון בעל-פה [...] כדי לפתח את הרגש הציוני בלב הנערה והאשה. [...] מסיבות שאין כאן המקום לעמוד עליהן נשארה האשה ברובה פסיבית לעיתונות והסתפקה בקריאת ספרים בלבד. עלינו לחזק את הרוח בתוכנו. העיתון בעל-פה צריך אפה למשמש גם גשר שיקרב את האשה אל העיתונות, כלומר, אל הראי של החיים הציבוריים והמדיניים. את חובותיה היא תמלא באמונה רק אם היא תכיר את בעיות עמנו מקרוב.¹²²

טקסט זה, המדגיש את החשיבות שייחסה להתאגדות נשית מחד גיסא ולעיתונות מאידך גיסא, כלים בעלי השפעה על רוח העם, הוא תמצית מסעה אל הציבוריות. סקירת מסעה מלמדת כי על אף טענתה שהקלוב לנשים אינו פוליטי, לא מן הנמנע שכוונתה הייתה לרתום את הנשים למאבקים שהייתה מעורבת בהם.

שנותיה האחרונות

בעשור האחרון לחייה, לצד כתיבה בנושאים שהעסיקו את היישוב ומכתבים למועצה כדי לנסות ולפתור בעיות מקומיות שביטאו בעיניה חוסר צדק – החל ממפגעים תברואתיים ועד ביקורת על מדיניות המיסוי – הקדישה כהנסקי את זמנה גם לטיפול בפרדס המשפחתי. ואולם החובות שנצברו עקב המיסים הגבוהים והקושי לטפל בפרדס באמצעות עבודה עברית בלבד, לצד מיעוט ההכנסה הכספית, הקשו עליה מאוד.

¹²¹ 'מפעולות קרן תל-חי בראשון-לציון', **המשקיף**, 10.4.1940, עמ' 3.

¹²² עדינה כהנסקי, 'קלוב לנשים על שום מה?', 12.2.1941, אע"י.

ברם בטרם נמכר הפרדס המשפחתי, מתוך תחושת אחריות למשפחתה וכדי לשפר במעט את מצבה, ב-1939 פנתה למועצת ראשון לציון בבקשה להתקבל למשרת ספרנית בספרייה המקומית, כי נודע לה 'שיש מקום פנוי לספרן בספרייה המקומית והיות ועבודה זו ידועה לי והיא קרובה מאוד לליבי'.¹²³ במכתב היא הציעה הצעת ייעול: 'אני מקווה גם לחפש ולמצא דרכים לא רק להרבות בכרכי הספרים למען הספרייה, אם כי שאיפה זו גם היא חשובה מאד כשלעצמה, אלא בעיקר להרבות בקוראים ומתעניינים בספרים שזו היא כמובן המטרה העיקרית של כל ספרייה'.¹²⁴ ניסיונה בעבודה על ספרים ועיתונים ושאיפתה לחנך נשים וילדים בוודאי תרמו לגישה המתקדמת, שהציבה את הקורא במרכז, והחלה להיות מיושמת אז בתחום הספריות הציבוריות בארץ ישראל.¹²⁵

בשנת 1949, כשהיא מרותקת לביתה מפאת חולייה אך חשה סיפוק על ששברה מוסכמות וזכתה לפעול לקידום מעמד האישה ואף זכתה לחוות את הקמת מדינת הלאום היהודית והגעת המוני העולים, כתבה כהנסקי את זיכרונותיה מתחילת המאבק לשוויון זכויות. המסמך 'סוד הסתדרות נשים בראשון-לציון', שנדרשתי אליו לעיל, הוא צוואתה לדורות להמשיך ולהיאבק על זכות הנשים לשוויון בפני החוק.¹²⁶

עדינה כהנסקי נפטרה ב-7 במאי 1950 ונקברה בראשון לציון. נשיא מועצת ראשון לציון כיבד את זכרה בישיבת מועצה במילים חמות שנשמעו בקימה 'לזכרה של אחת מטובי בנות המקום'.¹²⁷ על מצבתה נכתב: 'כל חייה הקדישה לעסקנות ציבורית'. ייתכן שזו הייתה בקשתה שוברת המוסכמות האחרונה.

¹²³ מעדינה כהנסקי אל המועצה המקומית ראשון לציון, 15.3.1939, תיק עדינה כהנסקי, ארכיון ראשון לציון.

¹²⁴ שם.

¹²⁵ להרחבה על עולם הספריות במעבר מיישוב למדינה ראו: ג'קלין לאזנוב, 'ספרניות וספרנים מארצות הברית והשפעתם על כינון עולם הספריות בישראל', עדי שרצר ועופר שיף (עורכים), **יהדות אמריקה בישראל: אתגר, דימוי והשפעה** (עיונים), באר שבע תשפ"ג, עמ' 159–180.

¹²⁶ כהנסקי (לעיל, הערה 31).

¹²⁷ 'עדינה כהנסקי ז"ל', **הבקר**, 10.5.1950, עמ' 4.

סיכום

שחזור קווים לדמותה ולפועלה של עדינה כהנסקי דרש עיון מעמיק במגוון פריטים שחוברו יחד לכדי תמונת חיים שלמה, אך עדיין לא מוגמרת. זאת בהיעדר פריטים רבים על שנותיה המוקדמות ומהיות היריעה קצרה מהכיל את שלל המידע המצוי בארכיונה המתייחס לשנות פעילותה הציבורית. הדמות המצטיירת מקורפוס המחקר שעמד בבסיס המאמר מתכתבת עם דבריו של חביב בהספדו לכהנסקי במלאת שלושים יום למותה:

היה לה לב רגיש, עין בוחנת, שכל בהיר והיא האמינה בתום-לב בטוב וביושר, באדם ובערכי-רוחו, ולא אחת נפגעה ונפצעה בדרך חייה הקשים, אך תמיד התאוששה מחדש ולחמה לאמת שלה בכל עוז-רוחה ובהתלהבות-נעורים [...] מתייצבת בראש החבורה הדואגת לארגון הישוב, היא נואמת וחוצבת להבות ומעיזה לבקר אפילו גדולים ונכבדים. [...] גם בעיתונות הופיעה להעביר תחת אזמל הביקורת תופעות ומאורעות. האישה החלשה פועלת בשטחים שונים כאחד הגברים, היא הלוחמת לשוויון זכויות, לא רק לאשה אלא לכל האזרחים המקופחים.¹²⁸

כהנסקי הייתה אחת מאותן נשים פורצות דרך לאורך המחצית הראשונה של המאה העשרים, שהיה להן חלק ב'תופעה מפתיעה', ריבוי כתיבת נשים ופרסומה, כדבריה של יפה ברלוביץ.¹²⁹ בעדינה כהנסקי התקיימו ארבעת המניעים שמנתה ברלוביץ, שעוררו לכתיבה את האישה הארץ-ישראלית.¹³⁰ היא הייתה אישה משכילה שרכשה ללא לאות כלים לביטוי עצמי. הגירתה הכפולה הציבה אותה בליבה של החוויה ההיסטורית – המאבק למדינה עברית שבסימנה חייתה ופעלה. היא התברכה במודעות פמיניסטית רדיקלית המנסה להפנות את תשומת לב כלל הנשים והגברים לתפקיד האישה בחברה המתחדשת באמצעות כתיבתה. המניע בדמות קרבה משפחתית למנהיגי היישוב, כדוגמת סיפורה של חמדה בן-יהודה, תורגם אצל כהנסקי להשראה שקיבלה מאביה ומהמשורר הלאומי, אך גם לעידוד מצד סופרים כויתקין

¹²⁸ ההדגשה שלי. חביב (לעיל, הערה 13), עמ' 8.

¹²⁹ יפה ברלוביץ, **להמציא ארץ, להמציא עם: תשתיות ספרות ותרבות ביצירה של העלייה הראשונה**, תל אביב תשנ"ו, עמ' 13.

¹³⁰ שם, עמ' 54.

ופוחצ'בסקי ולמאמץ הבלתי פוסק שלה לרתום באמצעות הכתיבה את מנהיגי היישוב וגורמים נוספים למען המאבק הנשי השזור במאבק הלאומי. תפיסה, שכפי שכתביה מוכיחים, לא הייתה מובנת מאליה.

למרות תרומתה הנכבדה לשיח שעיצב את החברה הישראלית במעבר מיישוב למדינה נותרה עדינה כהנסקי דמות שולית, בין היתר משום שכמו פעילות אחרות שלא זכו לתיעוד רב, לא הותירה אחריה מי שיישא את זכרה וינציח את פועלה. לכך יש להוסיף שבעשור האחרון לחייה מתחה ביקורת נוקבת על הנהגת היישוב, וייתכן שהביקורת גרמה להדחקתה ממרחבי זיכרון מרכזיים.

לא זו אף זו, עם הקמת המדינה הדגיש הנרטיב ההיסטורי את הישגי תנועת הפועלות ואת מיתוס השוויון והשאייר מאחור את מאבקי נשות החברה האזרחית. למרות השנים שחלפו, עיון במאבקים חברתיים ופוליטיים דרך סיפור חייה של כהנסקי ופועלה מעניק ממד נוסף, מן השוליים, לתולדות היישוב ולמעבר מיישוב למדינה. מבט זה פותח פתח למחקר המשך על דמות פורצת דרך זו ועל חיי הנשים ביישוב, כתיבתן ותהודתה.